

..M.C.....

56.399

CSZK
O

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MC
56399

KÖZÉPISKOLÁSOK ÉS A

KÖNYV

KÖNYVKIADÓK ÉS TERJESZTŐK
TÁJÉKOZTATÓ KÖZPONTJA

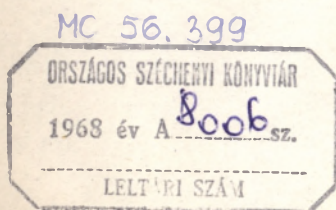
KTK

A középiskolás fiatalok és a könyv

Felmérés három középiskolában és egy közművelődési
könyvtárban

A vizsgálatot vezette és a tanulmányt írta
Gereben Ferenc
a KTKK Piackutató Csoport munkatársa

Ez a tanulmány az eredeti 135 oldalas vizsgálati jelentés
rövidített változata

Felelős kiadó: Cserépfalvi Imre
68-1827 – Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS

- 7 A felmérés célja, módszere és a mintasokaság

II. A SAJTÓ OLVASÁSA

- 13 1. Sajtóolvasás és könyvolvasás
15 2. A napilapok olvasása
17 3. Hetilapolvasás
18 4. A folyóiratok olvasása

III. KÖNYVOLVASÁS

- 23 1. Az olvasás gyakorisága
23 a) Mitől függ az olvasásintenzitás?
28 b) Az olvasás gyakorisága a középiskola befejezése előtt és után
32 c) A könyvszakma néhány teendője
33 d) Az olvasás gyakorisága és a tévé
35 2. Mit olvasnak, és miből olvasnának többet a fiatalok?
35 a) Kedvelt olvasmányfajták
38 b) A könyvkiadással szemben támasztott igények
42 c) A versek és a mai magyar irodalom olvasása
46 d) Az utolsó olvasmányok
48 3. A fiatalok "olvasástörténete"
48 a) Az olvasáskezdet időpontja
49 b) Az olvasás minőségi szintjei és ezek időbeli alakulása
60 c) Emlékezetes könyvélmények

IV. AZ OLVASMÁNYOK BESZERZÉSE

- 63 1. Az olvasmányok beszerzése általában
65 2. Könyvvásárlás
68 3. Családi könyvállomány
71 4. Könyvtári tagság
71 a) A könyvtári tagság általában
72 b) Az egyes könyvtár típusok látogatottsága,
a könyvtári "lemorzsolódás"
75 c) Iskolai könyvtár
76 d) A könyvtárból kölcsönzött könyv "hatóköre"

I. Bevezetés

Országos Széchényi Könyvtár

széchenyi .i

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A felmérés célja, módszere és a mintasokaság

A Könyvkiadók és Terjesztők Országos Központjának Piackutató Csoportja 1967. őszén felmérte 631 középiskolás, illetve középiskolai tanulmányait néhány évvel ezelőtt befejező fiatal olvasási szokásait. Felmérésünk célja az volt, hogy képet adjunk e réteg olvasási gyakoriságáról, olvasmányairól és könyvbeszerzési forrásairól. Emellett választ kerestünk arra a kérdésre, hogy a könyv és az olvasás szempontjából milyen változásokat eredményez a fiatalok életében középiskolai tanulmányaik befejezése; mennyiben él és hat tovább, vagy halványul el a 12 iskolában eltöltött év izlés- és olvasásranelvő hatása, illetve milyen alapnak bizonyul a továbbfejlődés számára.

Felmérésünket a fővárosban szerveztük meg, három középiskola és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egy kerületi könyvtárának bevonásával. Ennek megfelelően mintasokaságunknak két alapvető csoportja van: az iskolák révén megkérdezett 528 fős "iskolai csoport", és a kerületi könyvtár 103 mostani, illetve egykori tagjából álló "könyvtári csoport".

Az iskolai csoport 528 megkérdezettje közül 204 fő a belső-budai Toldy Ferenc Gimnázium, 165 fő a kőbányai I. László Gimnázium, és 159 fő a Bánki Donát Gépipari Technikum végzős, illetve 1964-ben végzett Budapesten lakó tanulója volt.¹⁾

A végzős középiskolások száma (252 fő) nagyjából megegyezett a végzettek számával (276 fő). Az említett iskolák 1964-ben érettségizett és a kérdezés idején negyediket végző osztályai egyaránt koedukáltak voltak, így az iskolai csoportban 291 fiú, és 237 lány megkérdezésére került sor.²⁾

A könyvtári csoport 103 fiatalja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 11. sz. kerületi könyvtárának (I. ker., Krisztina krt. 87/89.) volt középiskolás (tul. nyomórészt gimnazista) olvasója az 1963-as évben.

A könyvtári csoport tagjai kérdezésünk idején már mind befejezték középiskolai tanulmányaikat, közöttük a fiúk és lányok kb. fele-fele arányban szerepeltek (47, illetve 56 fő). Ennek a kiegészítő vizsgálatnak fő célja az volt, hogy ha szerény mértékben is, bepillantást nyerjünk általa a középiskola be-

¹⁾ A még középiskolások és a már érettségizettek rétegének együttszerepeltetése biztosítja az összehasonlítás lehetőségét, s így a fejlődés vonalának jobb megrajzolhatóságát. A középiskolásokat azért képviselték a végzős évfolyamok, mert a középiskola után bekövetkező változások leginkább az 6 szintjükkel összehasonlítva mérhetők le.

²⁾ A fiúk nagyobb számát az magyarázza, hogy a Bánki Donát technikum diákjainak zömét ők képezték.

fejezése után oly általános könyvtári lemorzsolódás belső természetébe, ahová a könyvtári statisztikák már nem juthatnak el. Lemorzsolódók természetesen az iskolák révén utolért 528 fiatal között is akadtak, de itt a lemorzsolódás jelenségét egy konkrét könyvtár viszonylatában vizsgálhattuk. A 103 fiatalról nemcsak azt tudjuk, hogy 1963-ban tagja volt a Krisztina köruti könyvtárnak, hanem ismerjük ez évben történt könyvkölcsönzéseik mennyiségi és minőségi adatait is (a kölcsönzött könyvek számát és címét)¹⁾, s így megvan annak lehetősége, hogy ugyanazon személyek érettségi előtti és utáni olvasási szokásait viszonylag objektív adatok alapján hasonlítsuk össze.

Megjegyezzük azonban, hogy ez a szűkörű vizsgálat csak gazdagítani, kiegészíteni akarja a felmérés összképét, önmagában inkább csak módszertani kísérletnek tekinthető.

A teljes (631 fős) mintasokaság megoszlása a családfő foglalkozása szerint a következő volt:

Értelmiségi	163 fő
Alkalmazott	221 "
Munkás	143 "
Nyugdíjas	47 "
Egyéb	19 "
Nem értékelhető, nem válaszolt	38 "
Összesen	631 fő

A középiskolát már elvégzett 379 fő (iskolai és könyvtári csoport együtt) megoszlása foglalkozásuk szerint:

Továbbtanuló	166 fő
Szellemi dolgozó	128 "
Fizikai dolgozó	49 "
Nem értékelhető, nem válaszolt	36 "
Összesen	379 fő

Az iskolai csoport vizsgálatában szerepet kapott a fiatalok tanulmányi átlaga is.²⁾ Tanulmányi átlagon minden esetben a középiskola harmadik osztályának végén elért eredményt értünk – ez volt ugyanis a legkésőbbi olyan minősítés, amit mintasokaságunk minden tagja megszerzett.

¹⁾ Köszönet illeti a könyvtár dolgozóit, hogy a könyvcimek gyűjtését annakidején fáradságos munkával elvégezték, és hogy az így nyert adatokat rendelkezésünkre bocsátották.

²⁾ Az átlageredményeket részben az iskolától kaptuk meg, részben, ahol ez nem sikerült, az interjúalanyokat kérdeztük meg. Így az I. László végzős és a Bánki Donát összes diákjának eredményeibe a szépítés vagy felejtés lehetőségét is bele kell kalkulálnunk.

Alább közöljük a kategóriákat az intervallumokkal és az egyes csoportokba tartozók számával: ¹⁾

A kategória száma	Tanulmányi átlag		Fő
	Gimnázium	Technikum	
I.	-4,7	-4,3	51
II.	4,6-4,1	4,2-3,8	112
III.	4,0-3,1	3,7-3,1	187
IV.	3,0-2,7	3,0-2,8	126
V.	2,6-	2,7-	52
Összesen			528

Vizsgálatunk módszerül a személyes kérdezést választottuk: az iskoláktól kapott osztálynévsorok és a könyvtártól kapott név- és cimlista alapján kérdezőbiztosaink az interjúalanyokat lakásukon keresték fel.

Felmérésünk legfőbb tanulsága az volt, hogy a megkérdezett 631 fiatal közül mindenki olvas könyvet. Ne tekintsük ezt magától értetődőnek, még a felmérésünk idején középiskolai tanulmányaikat végző fiatalok esetében sem: kérdéseinkkel kifejezetten az iskolai kötelező olvasmányokon kívüli olvasás után érdeklődtünk. – Ennek a ténynek a kapcsán nem tűnhet túl merész általánosításnak, ha kijelentjük, hogy a középiskola elvégzése olyan határnak mutatkozik, amelyen túl a (valamilyen szintű) könyvolvasás nem esetleges kedvező körülmények eredményeként, hanem mint szükségszerű következmény jelentkezik. ²⁾ Ez a tény a középiskolás, illetve a középiskolát nemrég elvégző fiatalokat a könyvszakma szempontjából rendkívül fontos réteggé avatja.

¹⁾ A tanulmányi átlag csoportosításában nem járhatunk el mechanikusan: ügyelnünk kellett, hogy minden kategóriába megfelelő számú megkérdezett kerüljön, és hogy a gimnazistákat hasonló arányban képviseltessek az egyes csoportokban, mint a technikumosokat.

²⁾ Különböző felméréseink, így legutóbb a Ganz-Mávag munkásai körében folytatott vizsgálatunk bizonyossága szerint a 8 általános elvégzése még nem elegendő ennek a szintnek eléréséhez. Továbbá az országosan reprezentatív "Könyvvasás és könyvvásárlás Magyarországon" (Bp. 1965.) c. felmérésünk tanúsága szerint az érettségivel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek 95%-a könyvolvasó. Ez a tény is megerősíti a középiskolai végzettségről, annak jelentőségéről mondottakat. (Különbség inkább csak az olvasás intenzitásában jelentkezett: míg az általunk megkérdezett fiatalok közül 85,9%-os arányban szerepeltek a rendszeres olvasók, addig az érettségizettek megfelelő országos adata: 60,7%.)

Ha végigvisszük következtetésünket, megállapíthatjuk, hogy Magyarország felnőtt lakosságának túlnyomó többsége akkor lesz könyvolvasó, amikor ennek legfontosabb feltételét megteremtve általánossá tudjuk tenni a középiskola elvégzését.

Mielőtt vizsgálataink eredményeit ismertetnénk, előre kell bocsátanunk, hogy az általunk megkérdezett fiatalok nem reprezentálják az országot, de még a főváros középiskolás fiataljait sem. Felmérésünknek nem is ez, hanem az alapvető tájékozódás volt a célja: képet alkotni azokról a legfontosabb jelenségekről, amelyek e réteg olvasási és könyvbeszerezési szokásait jellemzik. Eredményeink valamivel jobbák a középiskolás átlagnál.¹⁾

Bár adataink nem általánosíthatók, bizonyos tendenciák mintasokaságunk körén túl is érvényesek.

Végül ezuton mondunk köszönetet a Bánki Donát Gépipari Technikum, az I. László Gimnázium, a Toldy Ferenc Gimnázium, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 11. sz. kerületi könyvtára vezetőinek és beosztottjainak, pedagógusoknak és könyvtárosoknak, hogy munkánkat oly készségesen támogatták.

¹⁾ Nem kérdeztük meg pl. a 4+2-es rendszerű gimnáziumok tanulóit, és általában nagyon szűkkörűek a szakközépiskolákra vonatkozó adataink, holott ezek az iskolatípusok az olvasásranevelés szempontjából oly fontos magyart csökkentett óraszámokban tanítják, ezen túlmenően megkérdeztettjeink mind a nagyobb kulturális adottságokkal rendelkező főváros lakói stb.

II. A sajtó olvasása

1. Sajtóolvasás és könyvolvasás

Alább egymás mellé állítva közöljük 1964-es országos reprezentatív felmérésünk, valamint jelen vizsgálatunk legfontosabb sajtó - és könyvolvasási adatait.

Olvasmányfajta	Az ország felnőtt lakosságának százalékában ¹⁾	A megkérdezett fiatalok százalékában
Napilapot olvas	80,8%	97,5%
Hetilapot olvas	59,6%	92,1%
Folyóiratot olvas	43,6%	69,4%
Könyvet olvas	60,6%	100,0%

Mivel a fiatalok közül gyakorlatilag mindenki olvas napilapot és könyvet, célravezetőbb, ha az országos és az ifjúsági felmérés rendszeres olvasóinak arányszámát vetjük össze:

Olvasmányfajta	Az ország felnőtt lakosságának százalékában ²⁾	A megkérdezett fiatalok százalékában
Napilapot rendszeresen olvas	60,0%	87,2%
Hetilapot rendszeresen olvas	36,9%	78,3%
Folyóiratot rendszeresen olvas	22,7%	53,1%
Könyvet rendszeresen olvas	24,3%	85,9% ³⁾

¹⁻²⁾ Ld. Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon, 13. old.

³⁾ "Rendszeresen" és "Kevésbé rendszeresen" olvasók együtt.

A két adatsor között a következő szembetűnő különbségeket találjuk:

1. Az ifjúsági minta sajtó- és könyvolvasói mutatói mind jelentősen meghaladják az országos felmérés vonatkozó adatait.
2. A fiatalok adatsorának rendeződése feltűnően különbözik a másik adatsor felépítésétől.

Vizsgáljuk meg közelebbről ezeket a különbségeket. Az országos adatok, minden eddigi felmérésünk eredményével összhangban, azt mutatják, hogy a napilapolvasás lényegesen elterjedtebb a könyvolvasásnál. (Ehhez tegyük még hozzá, hogy bár a könyvolvasással általában együttjár a sajtó olvasása, de – az országos felmérés adatai szerint – a könyvet egyáltalán nem olvasóknak is 60%-a olvas napilapot, 1/3-a pedig hetilapot. ¹⁾)

A vizsgált fiataloknál már más a helyzet: a könyvolvasás arányszámai az országos adatokhoz képest jelentősen előretörték és felzárkóztak a napilapolvasók magas arányához. Másfelől a könyvolvasás mutatóinak emelkedése mellett az országos adatokhoz képest a sajtóolvasás százalékszámai is növekedtek. Emellett megjegyezzük, hogy a rendszeres napilapolvasóknak 85,8%-át egyben rendszeres könyvolvasónak találtuk, a könyvet rendszeresen olvasók csoportján belül pedig a rendszeres napilapolvasók 86,5%-ot képviseltek. A két csoport tehát lényegében egybeesik. A rendszeres hetilap- és könyvolvasó csoportok átfedési aránya szintén elérte a nyolcvan százalékot, a folyóiratokat pedig, már az országos felmérés adatai szerint is – eleve elsősorban a könyvvel is szoros kapcsolatban állók olvassák.

Mindebből az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. A könyvolvasó fiatalok 18 éves korukra egyben sajtóolvasók is. (A könyvolvasás általában korábban kezdődik, mint az újságolvasás.)

2. A középiskolát végző (végzett) fiatalok közt nincs olyan számottevő csoport, melynek:

- a) olvasmányanyaga újsághirekre, sporthirekre, esetleg csak sporthirekre korlátozódik;
- b) mely legfeljebb a sajtóban – különösen hetilapokban – közölt tárcák, elbeszélések, versek olvasása révén kerül kapcsolatba a szépirodalommal.

A minőségi különbség határa kétségtelenül a csak sajtót olvasók, és a sajtót és könyvet olvasók közt húzódik: még ha kevésbé színvonalas könyvet olvas is valaki, fennáll számára a lehetőség, hogy előbb-utóbb – könyvtárban, könyvesboltban vagy barátoknál – színvonalasabb munkákkal találkozzon és azokat is megkedvelje.

Az általunk megkérdezett fiatalok már mind innen vannak ezen a fontos határvonalon.

¹⁾ V. ö. Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon, 14. old.

2. A napilapok olvasása

Felmérésünk során lényegében mintánk egészét (97,5%-át) ujságolvasónak találtuk.

Az egyes napilapok olvasottsága az iskolai csoporton ¹⁾ belül a következőképpen alakul:

	Fő	%
Népszabadság	296	56,1
Népszava	147	27,8
Esti Hírlap	143	27,1
Magyar Nemzet	95	18,0
Népsport	72	13,6

A napilapok megválasztásában (főként azért, mert nagyobbbrészt a szüleik által előfizetett újságokat olvassák) a megkérdezettek különböző csoportjai között nem mutatkozott számottevő különbség.

Az interjualanyoktól megkérdeztük azt is, hogy a napilapokban milyen rovatokat, cikkeket szoktak leginkább olvasni.

Az 1. tábla adatai alapján megállapítható, hogy a megkérdezett fiatalok legnagyobb arányban a politikai cikkeket olvassák, – 38,4%-uk említette ezt –, majd a sporthírek és a hírrovat következik 35,6, illetve 25,0%-kal. A politikai híreket a rendszeresebb könyvolvasók kísérik legjobban figyelemmel: mintegy 40%-uk említette kedvelt olvasmányaként ezeket, az időnkénti könyvolvasók 27,6%-ával szemben. A kulturális rovat, a riportok, tudósítások és tárcák olvasottsága is az intenzívebb könyvolvasók között nagyobb, az időnkénti könyvolvasók a hírrovat, a bűnügyi és baleseti krónika említésében vezetnek. A napilapolvasás színvonala tehát együtt nő a könyvolvasás intenzitásával.

A fiúk a politikai és sporthírek, valamint a tudományos (technikai) cikkek, a lányok a kulturális rovat, a riport, a tárca és tudósítás olvasásában vezetnek.

Végzősök és végzettek kb. ugyanolyan arányban olvassák a különböző rovatokat és cikkeket, adataik közlésétől ezért eltekintünk.

¹⁾ A könyvtári csoport sajtóolvasási adatai nem térnek el jelentősen az iskolai csoportétól, ezért a továbbiakban nem térünk ki ismertetésükre.

1. tábla

Napilapok mely rovatait, cikkeit szokta leginkább olvasni?

Napilapolvasók százalékos megoszlása

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	N e m		Milyen gyakran olvas könyvet		
		Fiu	Lány	Rend- szeresen	Kevésbé rendsze- resen	Időnként
Kül- és belpolitika	38,4	43,3	32,5	40,1	40,8	27,6
Kulturális rovat, művészeti cikkek	14,0	8,6	20,7	15,7	13,3	7,9
Tudományos cikkek (technika, közgazd.)	6,6	10,0	2,5	7,8	3,3	6,6
Riport, tudósítás, tárca	7,2	4,5	10,5	7,5	10,0	1,3
Sport	35,6	47,1	21,5	35,2	37,5	34,2
Hirrovat, "Fekete krónika", divat	25,0	24,4	25,7	23,2	25,8	31,6
Az egészség átmezi, vegyesen	21,6	21,0	22,4	21,4	17,5	28,9
Nem válaszolt	5,3	4,8	5,9	5,4	2,5	9,2
Összesen	153,7 ¹⁾	163,7	141,7	156,3	150,7	147,3

¹⁾ Egy újságolvasóra tehát átlagban mintegy másfél kedvelt rovat vagy cikk említése jutott.

3. Hetilapolvasás

Hetilapot a megkérdezett fiatalok 92 százaléka olvas, ebből a rendszeres hetilapolvasók aránya mintegy 80 százalék.

2. tábla

Szokott-e hetilapot olvasni?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Rendszeresen	79,9	81,6	78,3	75,0
Időnként	12,5	12,1	13,3	13,2
Nem olvas	7,6	6,3	8,4	11,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A legintenzívebb könyvolvasó réteg az, amelynek a legnagyobb része rendszeres hetilapolvasó, és az időnkénti könyvolvasók között találhatóak valamivel nagyobb arányban azok, akik egyáltalán nem olvasnak hetilapot.

Legjobban olvasott lapoknak a következők bizonyultak:

Hetilap	Fő	Az 528 megkérdezett százalékában
Nők Lapja	163	36,8
Ludas Matyi	121	23,0
Élet és Tudomány	120	22,7
Ország Világ	110	20,8
Magyar Ifjúság	105	19,9
Film Színház Muzsika	101	19,1
Magyarország	71	13,4
Tükör	44	8,3
Füles	32	6,1
Élet és Irodalom	25	4,7

A Nők Lapja előkelő helyezését annak ellenére vivta ki, hogy az 528 fős mintának nagyobb fele (55,1%-a) fiu.

A középiskolások és középiskolát végzettek kb. azonos mértékben olvassák a felsorolt lapokat. Ahol eltérés mutatkozik, az általában a végzettek javára szól: a megkérdezett középiskolásoknak csak 2,8%-a olvassa az Élet és Irodalmat, a végzetteknek 6,5%-a. A Magyarország 9,5%-nyi középiskolás említésével szemben a végzettek 17,0%-a áll.

A megkérdezett lányok 44,1%-a, a fiúk 20,6%-a olvassa a Nők Lapját, de a lányok az Élet és Irodalom (7,6% a 2,4%-kal szemben) és a Film Színház Muzsika (25,6% és 13,7%) olvasásában is vezetnek. A Magyarországot valamivel több fiu olvassa (15,5%, míg a lányoknak csak 11,0%-a), az Élet és Tudomány olvasásában azonban fölényük már csak minimális: 23,7% a lányok 21,5%-ával szemben.

A tanulmányi átlag is összefüggésben van a hetilap választással: az Élet és Irodalom, az Élet és Tudomány, a Magyarország olvasói nagyobb százalékot értek el a jobb tanulmányi átlaguak között. Bár minden átlag-kategóriában szívesen olvassák a Nők Lapját, olvasottsága a leggyengébbek között érte el maximumát.

4. A folyóiratok olvasása

Folyóiratot mintasokaságunk mintegy 70 százaléka olvas, ebből valamivel több mint 50%-nyit találtunk rendszeres folyóirat olvasónak.

3. tábla

Szokott-e folyóiratot olvasni?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Rendszeresen	52,8	54,5	55,0	42,1
Időnként	16,0	16,0	13,3	19,7
Egyáltalán nem	31,2	29,5	31,7	38,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A könyvolvasás intenzitásának csökkenésével csökken a folyóiratolvasás is: az időnkénti könyvolvasóknál találkozunk itt is a legnagyobb arányú nem-olvasással (38,2%). Mindazonáltal sokallhatjuk, hogy a legintenzívebb könyvolvasóknak is 29,5%-a egyáltalán nem olvas folyóiratot. A folyóiratok többsége akár milyen fejlett olvasási színhez gazdagítón kapcsolódhat, kulturálisan magassabbrendűnek tekinthetnének tehát a rendszeres könyvolvasók és folyóiratolvasók táborának nagyobb egybeesését.

Felmérésünk azonban találkozott a fejlődés ígéretes jeleivel is.

A legtöbb említést kapott folyóiratok a következők:

Folyóirat	Fő	Az 528 fő százalékában
Ifjúsági Magazin	102	19,3
Nagyvilág	79	15,0
Uj Irás	76	14,4
Kortárs	56	10,6
Universum	17	3,2

A középiskolás és végzett fiatalok között ugyanis jelentős különbségeket találunk – az utóbbiak javára. Az Ifjúsági Magazin a középiskolások 29,8%-áról a végzeteknél 9,8%-ra csökkent, más folyóiratok olvasása pedig ugrásszerűen megnőtt: az Uj Irás 8,3%; és a Nagyvilág 9,5%-nyi középiskolai olvasottságával a végzetek 20,0; illetve 19,9%-a áll szemben. – Ha szerényebb méretekben is, a hetilapoknál szintén kitapintható volt a végzetek rétegének pozitív irányu fejlődése, itt azonban ez a jelenség már egyértelműen kirajzolódik. Az adatok szemléletesen igazolják, hogy az iskola oktató-nevelő munkájának eredményei fokozatosan érnek be.

A fiuk és lányok megoszlásában nem ilyen kedvező a helyzet: a fiuk, ha nem is nagyon, de elmaradnak mindegyik folyóirat olvasásában (leginkább a Nagyvilág kultiválásában: 11,0%-kukkal szemben a lányok 19,8%-a áll) – a fiuk egyedül az Ifjúsági Magazint olvassák nagyobb arányban (20,6%), mint a lányok (17,7%).

A tanulmányi átlag és a folyóiratolvasás hasonló összefüggést mutatott a hetilapokéval: az Ifjúsági Magazin olvasóinak aránya az átlageredmény csökkenésével, a Kortárs, Uj Irás tábor a tanulmányi átlag emelkedésével növekedett. Egyedül a Nagyvilág tartotta pozícióját minden átlagkategóriában, csak a legalacsonyabb tanulmányi szint kategóriájában zuhant le olvasóinak aránya.

III. Könyvolvasás

1. Az olvasás jelentősége

Előzetes, hogy mind a 511 megkérdezett férfi, mind a 511 megkérdezett nő olvasott. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké.

Átlagos olvasási arány	49,16	51,12
Korábbi rendszeresen olvas	133,16	31,12
Kevesebb olvas	39,16	14,12

Összesen 511 fő 51,12%

OSZK

2. Az olvasási arányok

A férfiak és a nők közötti különbség a férfiak magasabb olvasási arányában mutatkozik meg. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké.

A férfiak és a nők közötti különbség a férfiak magasabb olvasási arányában mutatkozik meg. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké.

A férfiak és a nők közötti különbség a férfiak magasabb olvasási arányában mutatkozik meg. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké.

Összesen 511 fő 51,12%

Összesen 511 fő 51,12%

A férfiak és a nők közötti különbség a férfiak magasabb olvasási arányában mutatkozik meg. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké. A férfiak olvasási aránya magasabb, mint a nőké.

1. Az olvasás¹⁾ gyakorisága

Említettük, hogy mind a 631 megkérdezett fiatal iskolai kötelező olvasmányokon kívül is olvas könyvet. Közülük:

Rendszeresen olvas	409 fő	-	64,8%
Kevésbé rendszeresen olvas ²⁾	133 fő	-	21,1%
Időnként olvas:	89 fő	-	14,1%
<hr/>			
Összesen	631 fő	-	100,0%

a/ Mitől függ az olvasásintenzitás?

A könyvolvasás gyakoriságának összefüggését az iskolatípussal, nemmel, könyvtári tagsággal, könyvvásárlással, a tanulmányi átlaggal, a családfő iskolai végzettségével, valamint foglalkozásával a 4-9. táblák szemléltetik.

Látható (4. tábla), hogy a gimnazisták, különösen az I. László végzős és végzett diákjai, valamivel intenzívebben olvasnak, mint a technikumosok. Nem csak a "rendszeresen" kategóriában magasabb az arányszámuk, hanem az időnkénti olvasók között is (elsősorban a lászlósokra áll ez) kisebb százalékszámmal képviseltetik magukat, mint a technikumosok³⁾.

A nemek szerinti megoszlás vizsgálata (4. tábla) a lányok némileg nagyobb olvasásintenzitását regisztrálja.

¹⁾ Olvasáson a továbbiakban könyvolvasást értünk.

²⁾ Éves átlagban kéthavonta legalább egy könyvet.

³⁾ Már itt meg kell jegyeznünk, hogy az I. László Gimnázium egykori és mostani tanulói az iskolai könyvtár látogatásában messze vezetnek. Ez a tény kétségtelenül kapcsolatban van a lászlósok nagyobb olvasásintenzitásával. Az olvasásintenzitás és az iskolai könyvtárak látogatása közötti összefüggésről az iskolai könyvtárak szerepét tárgyaló fejezetben még szólunk.

4. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	I s k o l a			N e m	
		Bánki D.	I. László	Toldy	Fiu	Lány
Rendszeresen	62,9	57,9	67,3	63,3	57,8	69,2
Kevésbé rendszeresen	22,7	23,9	26,1	19,1	24,4	20,7
Időnként	14,4	18,2	6,6	17,6	17,8	10,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

5. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

(Teljes mintasokaság: 631 fő)

	Összesen	Könyvtári tagság ¹⁾			
		Folyamatosan könyvtári tag	Kimaradt de másik könyvtárba iratkozott	Végleg kimaradt	Soha nem volt könyvtári tag
Rendszeresen	64,8	68,3	73,7	57,1	59,0
Kevésbé rendszeresen	21,1	20,0	12,1	27,1	23,9
Időnként	14,1	11,7	14,2	15,8	17,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹⁾ A könyvtári tagság egyes kategóriáinak leírását ld. A könyvtári tagság általában c. fejezetben.

6. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Szokott-e könyvet vásárolni	
		Vásárol	Nem vásárol
Rendszeresen	62,9	65,6	45,1
Kevésbé rendszeresen	22,7	21,7	29,6
Időnként	14,4	12,7	25,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

7. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Tanulmányi átlag				
		I.	II.	III.	IV.	V.
Rendszeresen	62,9	66,7	65,1	59,9	65,1	59,7
Kevésbé rendszeresen	22,7	13,7	26,8	23,5	23,0	19,2
Időnként	14,4	19,6	8,1	16,6	11,9	21,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	A családfe legmagasabb iskolai végzettsége			
		8 általános-nál kevesebb	8 általános	Érettségi	Egyetem, főiskola
Rendszeresen	62,9	63,8	63,2	57,8	70,3
Kevésbé rendszeresen	22,7	14,9	26,3	21,7	25,0
Időnként	14,4	21,3	10,5	20,5	4,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

9. tábla

Milyen gyakran olvas könyvet?

Százalékos megoszlás

Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	A családfe foglalkozása				
		Értel-miség	Alkal-mazott	Munkás	Nyugdíjas	Egyéb
Rendszeresen	62,9	71,0	62,6	63,5	48,6	40,0
Kevésbé rendszeresen	22,7	16,9	25,3	23,0	34,2	30,0
Időnként	14,4	12,1	12,1	13,5	17,2	30,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A könyvtári tagság érezhetően összefügg az olvasás gyakoriságával (5. tábla). Az iskolai és könyvtári csoport összesített adatai a könyvtári tagok nagyobb olvasásintenzitását mutatják, a legintenzívebben olvasók aránya a könyvtárt változtató (átíratkozó) csoporton belül a legnagyobb (73,7%), az időnkénti olvasók aránya pedig a folyamatos könyvtári tagok között éri el a minimumot (11,7%).

Könyvolvasás és könyvvásárlás (6. tábla) is összefügg: a vásárlóknak 65,6%-a tartozik a legintenzívebb könyvolvasók közé a nem vásárlók 45,1%-ával szemben. Míg a "rendszeresen" olvasó csoportnak mintegy 90%-a, addig a "kevésbé rendszeresen" kategóriába tartozóknak kb. 80; és az időnkénti olvasóknak kb. 75%-a szokott könyvet vásárolni. (A vásárlásról és azon belül a vásárlás és olvasás kapcsolatáról később részletesen szólnunk.)

A tanulmányi átlag szerinti megoszlás (7. tábla) tanúsága szerint ugyan a legjobb átlaguak (I. kategória) között éri el a maximumot a legintenzívebb olvasók aránya (66,7%) és az időnkénti olvasók arányszáma a leggyengébb átlag-kategóriában (V.) a legmagasabb, de a különbségek nem élesek. Azt mondhatjuk tehát, hogy a tanulmányi átlag az olvasás gyakoriságát csak szerény mértékben befolyásolja, hatása inkább – mint látni fogjuk – az olvasmányok megválasztásában jelentkezik.

A családfő iskolai végzettsége és foglalkozása és a megkérdezettek olvasásintenzitása között sem találunk számottevő kapcsolatot (ld. 8-9. tábla). A 8 általánossal és az ennél kevesebb iskolai végzettséggel rendelkező családfők gyerekei 63% körüli arányban tartoznak mintánk legintenzívebb olvasói közé, erősen megközelítve a maximumot: az egyetemet végzett családfők gyerekeinek 70,3%-os arányszámát (ld. 8. tábla). A 9. tábla alapján megállapítható, hogy a munkásgyerekek olvasásintenzitási mutatói öröndetesen felzárkóznak az értelmiségi származású fiatalok adataihoz. A családi környezet játszik ugyan bizonyos szerepet (a legintenzívebb olvasók aránya az értelmiségi szülők gyerekeinél a legmagasabb), de ez a szerep (s ezt látni fogjuk az olvasmányok minőségi szintjénél is) korántsem jelentős. (A könyvtári csoportban ezt a jelenséget még fokozottabb mértékben tapasztaltuk.)

Hogy differenciáltabban lássuk ezt a problémát, ki kell térnünk a kérdés egy más irányú megközelítésére is. Az interjúalanyoktól megkérdeztük, hogy családtagjaik és legközelebbi barátaik¹⁾ olvasnak-e könyvet.

Az eredmények szerint a teljes (631 fős) mintasokaság 75,1%-ának családjában mindkét szülő, 21,7% esetében az egyik szülő (általában az anya) vagy egyik szülő sem, és 3,2% családtagjai közül senki sem olvas könyvet. A megkérdezettek testvérei szinte kivétel nélkül olvasók. Tehát teljes egészében könyvolvasó mintasokaságunk mintegy egynegyede gyengén, illetve egyáltalán nem olvasó szülői környezete ellenére vált könyvolvasóvá, mégpedig általában intenzív könyvolvasóvá²⁾

¹⁾ Itt jegyezzük meg, hogy a kérdezettek baráti körét a kérdezettekhez hasonlóan gyakorlatilag a maga egészében könyvolvasónak találtuk.

²⁾ Még azoknak is, akiknek csak egy-két, vagy egy családtagja sem könyvolvasó, mintegy háromnegyedik rendszeresen olvas könyvet!

Főntebb az I. László Gimnázium végzős és végzett diákjait találtuk a legintenzívebb könyvolvasóknak. A családi olvasást tekintve azonban épp ez az iskola került a legutolsó helyre: diákjainak 68,5%-a él olyan családban, ahol mindenki olvas, szemben a toldysták 79,9; és a technikumosok 71,7%-ával szemben.

Nem állítjuk természetesen, hogy a fiatalok és családi környezetük olvasása között nem található semmiféle párhuzam. Tény, hogy a legintenzívebb olvasók között találjuk a legtöbb olyan fiataalt, akinek egész családja olvas könyvet: 80,7%, a "kevésbé rendszeresen" kategóriába tartozóknál ez az arányszám 66,6%, az időnkénti olvasóknál pedig 55,3%-ra csökken.

Azt mondhatjuk tehát, hogy az olvasó vagy nem olvasó családi környezet serkentő, illetve fékező erőnek bizonyult a fiatalok olvasóvá válásának folyamatában – de nem alapvetően meghatározó tényezőnek. (Mint ahogy az iskola-típus és a tanulmányi átlag sem volt az.) Ezek szerint annak a ténynek elsődleges okát, hogy a megkérdezett fiatalok mindnyájan, mégpedig a különböző csoportok lényeges különbsége nélkül meglehetősen magas átlagintenzitással olvasnak – egy mindnyájuk számára közös adottságban: a középiskolai tanulmányokban kell keresnünk. Mindezt úgy is fogalmazhatjuk, hogy az olvasó vagy nem olvasó család jelenthet pluszt vagy mínuszt a középiskolások olvasásának kialakulásában, de a középiskola e hatásoktól függetlenül is képes olvasót, mégpedig tisztességes szintű olvasót nevelni tanulóiból.

b/ Az olvasás gyakorisága a középiskola befejezése előtt és után

Az olvasásintenzitás kérdésének fontos része az intenzitás időbeli változásának, nevezetesen a középiskola befejezése előtti és utáni állapot összefüggéseinek vizsgálata.

A végzettek csoportjától megkérdeztük, hogy a középiskola befejezése óta többet vagy kevesebbet olvasnak-e, mint középiskolás korukban. A válaszok megoszlása a következő volt (iskolai csoport):

Többet olvas	46%
Kevesebbet olvas	38%
Ugyanannyit olvas	16%
	100%

Ezek szerint a végzettek rétegében az olvasás intenzitása a középiskola befejezése után inkább növekedett, mint csökkent.

Vizsgáljuk meg a többet, kevesebbet, illetve ugyanannyit olvasók iskolatípus, nem és könyvtári tagság szerinti megoszlását (ld. 10-11. tábla).

Az adatok alapján sajátos jelenségre figyelhetünk fel. Az iskolák szerinti megoszlás azt mutatja, hogy míg a technikumosok (végzősök és végzetek együtt) lemaradtak az olvasásintenzitás terén a gimnazisták mögött (ld. 4. tábla), addig a három iskola végzettjei közül a technikumosok között legnagyobb a "többet" és legkisebb a "kevesebbet" olvasók arányszáma (ld. 10. tábla).

Az általában kisebb intenzitással olvasó fiuk (ld. 4. tábla) középiskolát végzett rétegénél hasonló jelenséggel találkozunk: 35,4%-nyi "kevesebbet" olvasójukkal szemben a lányok 41,2%-a áll (10. tábla). Mintánk 17 és 21 éves lányai átlagban tehát gyakrabban olvasnak könyvet, mint az ugyanilyen koru fiuk, de a középiskola befejezése utáni időszak intenzitásbeli változásai a fiuknak kedveznek, a különbségek kiegyenlítődése felé mutatnak.

10. tábla

A középiskola befejezése óta többet vagy kevesebbet olvas?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport, 276 középiskolát végzett)

	Összesen	Iskola			Nem	
		Bánki	I. László	Toldy	Fiu	Lány
Többet	46,0	53,3	42,2	42,5	45,3	46,9
Kevesebbet	38,0	25,0	46,9	43,3	35,4	41,2
Ugyanannyit	16,0	21,7	10,9	14,2	19,3	11,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az 5. tábla adatai a könyvtári tagok, különösen a könyvtárt változtató réteg nagyobb olvasási intenzitását bizonyították. A 11. tábla tanúsága szerint ugyan a könyvtárból végérvényesen kimaradók helyzete továbbra is kedvezőtlen, de az érettségi óta többet olvasók a legmagasabb (53,8%), a kevesebbet olvasók a legkisebb (32,7%) arányszámot azok között érik el, akik soha nem voltak könyvtári tagok. Az adatok szerint a középiskola befejezését követően a könyvtári tagok és nem tagok olvasás-gyakorisága közötti különbség kisebbedik.

11. tábla

A középiskola befejezése óta többet vagy kevesebbet olvas?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport, 276 középiskolát végzett)

	Összesen	Könyvtári tagság			
		Folyamatosan könyvtári tag	Kimaradt, de más könyvtárba iratkozott	Végleg kimaradt	Soha nem volt könyvtári tag
Többet	46,0	48,5	42,3	39,7	53,8
Kevesebbet	38,0	34,3	44,2	42,5	32,7
Ugyanannyit	16,0	17,2	13,5	17,8	13,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Látható tehát, hogy az olvasásintenzitásnak a középiskola elvégzését követő változásait egy szembetűnő nivellálódási tendencia jellemzi. Minta-sokaságunk azon rétegei, melyek általában valamivel elmaradtak az olvasás intenzitása terén (technikumosok, fiuk, nem könyvtári tagok¹⁾), a középiskola befejezését követő időszakban a többiekhez képest nagyobb ütemben fejlődnek, s ezáltal a középiskolás korban még meglevő hátrányuk csökken, a ki-egyenlítődés felé halad.²⁾ Ez nem jelenti természetesen azt, hogy olvasásuk gyakorisága abszolút értékben is meghaladja az eleve többet olvasókéét, de nagyobb ütemű fejlődésük a felzárkózás lehetőségére mutat.

Azt hihetnénk, hogy az iskolatípus, tanulmányi átlag stb. érettségi utáni hatását a fiatalok munkába állása, munkaterületük milyensége változtatja meg ilyen mértékben. De nem így van: a továbbtanulóknak mintegy fele, a szellemi és fizikai dolgozóknak csak harmada mondta, hogy kevesebbet olvas, mint középiskolás korában, a "többet" olvasók esetében pedig fordított volt az arány. Ahol tehát a könyvvel hivatásszerűen alig kapcsolatban álló rétegeknek is mintegy fele többet olvas, mint középiskolás korában, ott korábban felhalmozott és később kama toztatott szellemi tőkének kell munkálkodnia. Tehát mintánk olva-

¹⁾ A tanulmányi átlaggal is lényegében ez a helyzet: a leggyengébb átlaguak 44,8%-a olvas többet és csak 37,9%-a olvas kevesebbet, mint középiskolás korában, szemben a legjobb átlaguak 23,3; és 63,4%-ával.

²⁾ A minta könyvtári és iskolai csoportjainak összehasonlítása is ezt a tendenciát jelzi; az iskolai csoport legrendszeresebb olvasóinak aránya 62,9%, a könyvtári csoportban 74,8%, az időnkénti olvasók az előbbi rétegben 14,4; az utóbbiban 12,6%-os arányt érnek el, - tehát a könyvtári csoport tagjai általában intenzívebben olvasnak. Míg azonban az iskolai csoport nagyobb része érettségi után növelte olvasásintenzitását, a könyvtári csoportban a többet olvasók aránya (39,9%) alatta marad a kevesebbet olvasókénak (48,5%).

sásintenzitásában a középiskola befejezése után lejátszódó változások legfőbb meghatározó elvét nem a foglalkozás jellegében, az egykori tanulmányi eredményben, nem is a végzett iskola típusában, hanem ismét a közös adottságban: a középiskolai végzettség tényében találhatjuk meg.

Felmerülhet a kérdés, hogy ezen a közös adottságon belül, már középiskolás korban mi jelzi előre a majdani többet, vagy legalábbis sokat olvasót. Ehhez össze kell hasonlitanunk a végzősök és a végzettek olvasásintenzitási mutatóit: a tanulók 88,2%-a tartozik a rendszeres olvasók ¹⁾ közé, szemben az érettségizettek 83,3%-ával; időnkénti olvasónak a végzősök 11,8; a végzettek 16,7%-a mondta magát.

A rendszeres olvasók aránya a végzettek között tehát valamivel alacsonyabb, holott láttuk azt, hogy olvasásintenzitásuk általában a középiskolát követően emelkedett.

Miután azt a kínálkozó feltevést, miszerint a végzettek olvasásintenzitása középiskolás korukban annyira alacsony szinten állt volna, hogy még egy bizonyos fejlődés után is alatta maradna a most végzők színvonalának, felmérésünk egyéb tanulságai nem igazolják, az ellentmondás feloldására hívjuk segítségül a 12. tábla adatait.

12. tábla

A középiskola befejezése óta többet vagy kevesebbet olvas?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport, 276 középiskolát végzett)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Többet	46,0	50,3	51,1	23,9
Kevesebbet	38,0	33,5	31,1	63,0
Ugyanannyit	16,0	16,2	17,8	13,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A mennyiségi változások elsősorban az egyes olvasásintenzitási kategóriákon belül játszódtak le: a mostani rendszeres olvasóknak egyharmada középiskolás korában a mostaninál is gyakrabban olvasott, fele érettségi óta növelte olvasás-

¹⁾ "Rendszeres" és "kevésbé rendszeres" olvasók együtt.

intenzitását. Ebben az utóbbi csoportban azonban kevesen lehetnek azok, akik ennek az intenzitásnövelésnek utján egykori időnkénti olvasókból rendszeres olvasókká váltak, hiszen mint láttuk, az időnkénti olvasók aránya a végzetek között nagyobb. Ennek a csoportnak nagy többségét tehát a régebben is rendszeresen, de érettségi óta még többet olvasók kell, hogy alkossák. Ami változás az egyes kategóriák között jelentkezik, az inkább ellenkező irányú. A mostani időnkénti olvasók 63%-nyi (ez az arány kétszerese a rendszeresen olvasó csoportok hasonló százalékszámának!) "kevesebbet" olvasója között (a már eleve csak ritkán olvasók mellett) inkább találhatunk olyanokat, akik egy nem kellő színvonalu és stabilitásu egykori rendszeres olvasási szintet cserélték fel "időnkénti" szintre. Ez a csoport nem nagy száma¹⁾, hanem a százalékos arányokból kiolvasható tendencia miatt érdemel figyelmet. Ugyanis látható, hogy a középiskola befejezését követően nem mindenfajta olvasásintenzitásbeli különbség egyenlítődik ki. – A nivellálódási tendencia mellett, ha másodszorban és halványabban is, érvényesül egy polarizációs tendencia is: mintasokaságunk egy kisebb csoportjának, melynek olvasásintenzitása a középiskola befejezéséig nem ért el egy bizonyos minimálisnak mondható szintet²⁾, a könyvekkel való kapcsolata az érettségi után tovább gyengült – míg a nagy többséget³⁾ az olvasmány mennyiség megnövekedése, vagy legalábbis a nivellálódási tendenciából adódó egészséges kiegyenlítődés jellemezte.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a középiskola utáni évek⁴⁾ nagyobb fokú olvasásintenzitásának legfőbb biztosítéka a középiskolás években beidegzett magasabb szintű rendszeres könyvolvasás.⁵⁾

c/ A könyvszakma néhány teendője

Az előző fejezetekben a középiskolát elvégző fiatalokban egy olyan réteget ismertünk meg, amelynek az olvasás benső tulajdonsága, s láttuk azt is, hogy e réteg érettségi utáni olvasásának erősebb vagy gyengébb intenzitása lényegében a középiskolai tanulmányok idején dől el. Mindezek alapján tehát le kell vonnunk a következtetést: a könyvszakmának nagyobb figyelmet kell fordítania a középiskolásokra, a jövő könyvolvasóinak erre a jelentős csoportjára.

¹⁾ A 276 végzett fiatal közül mindössze 44 az időnkénti olvasó, és ebből 28-an olvasnak jelenleg kevesebbet, mint középiskolás korukban.

²⁾ Ez a szint szorosabban nem kategorizálható: képviselői között alacsonyabb szintű "rendszeres", és "időnkénti" olvasót egyaránt találunk.

³⁾ Ide tartozik a jelenleg időnként olvasóknak az az egynegyede is, akik a 12. tábla tanúsága szerint többet olvasnak, mint középiskolás korukban.

⁴⁾ Hogy a 21-22 éves kor után milyen változások játszódnak le, azt külön felmérésnek kellene felderítenie.

⁵⁾ Itt csak utalni tudunk rá, hogy ezt a szintet az olvasás számszerű gyakoriságán kívül jellemeznie kell olyan tényezőknek, mint pl. az olvasás esetlegességén tuhnóv szükségletté válása, képesség az olyan minőségű olvasmányok kiválasztására, amelyek perspektivikusan biztosítják az olvasás tematikai bővülését, mennyiségi növekedését stb.

A könyvpropaganda zöme, különösen a konkrét információkat nyújtó propagandaé, jelenleg a felnőttekhez szól, akiknél már nagyjából eldőlt, hogy olvasnak-e, s hogy milyen mértékben – és itt is elsősorban a vásárlást propagálja. Érdemes lenne elgondolkozni azon, hogy a könyvszakma hogyan építhetne ki szorosabb kapcsolatot az iskolákkal, elsősorban a középiskolákkal, ahol a jövő olvasóinak nevelése folyik, s hogy milyen módon tudna bekapcsolódni ebbe a nevelési folyamatba. Itt előlegezett befektetésről lenne szó, ami minél szélesebb körben hatna, annál nagyobb mértékben hozná meg később gyümölcseit. Előlegezett lenne ez annyiban is, hogy elsősorban nem a vásárlást, hanem az olvasást, szorosabban az olvasmányokat kellene propagálnia, közreműködni annak a rendszeres olvasási szintnek kialakításában, amely a későbbi fejlődéshez alapul szolgálhatna. Maga az olvasás- és ízlésnevelés elsősorban a pedagógusok feladata, de a kiadók és a könyvterjesztők az iskolai tananyag és a fiatalok olvasmányigényének kellő ismeretében hozzátehetik ehhez a megjelenő könyvekről való válogató tájékoztatás többletét. Az ízlésbeli igény így konkrét könyvekkel találná magát szemben, s magát az igényt is tovább fejlesztve kialakulna az olvasni vágyók és a megjelenő könyvek reflexszerű kapcsolata. Ez a kapcsolat kezdetben a könyvtárak forgalmának kedvezne (célszerű is lenne ezért e propaganda során összefogni a közművelődési könyvtárakkal) – de amint az olvasási igény mögött majd fizetőképes kereslet áll, logikusan fonódik össze a könyvvásárlással. (Nemcsak az olvasásvágy és a könyv birtoklásának szoros kapcsolata miatt, hanem azért is, mert a könyvtárak beszerzési lehetőségei nem teszik lehetővé az olvasmányigények maradéktalan kielégítését.)

E propaganda sokféle eszköz közül válogathat. Rendszeresíteni kellene pl. az osztályok szervezett könyvtári látogatását, a Könyvtártájékoztató c. lap iskolai árusítását, valamint olyan faliújság, vagy vitrinszerű tárlók meghonosítását, melyek színes, ízléses elrendezésben könyvborítók és fűlszövegek felhasználásával tájékoztatnának az ujonnan megjelenő könyvekről. Lényeges, hogy a válogatás színvonalas legyen, vegye figyelembe a fiatalok érdeklődését és rugalmasan kövesse a könyvkiadás menetét.

A munkába be lehetne vonni a fiatalok közkedvelt lapját, az Ifjúsági Magazin int, és feladatot kell osztani az iskolai KISZ-szervezetekre is.

d/ Az olvasás gyakorisága és a tévé

Televíziót mintasokaságunk kereken háromnegyed részének otthonában találunk. Az iskolai csoport 76, 5; a könyvtári csoport 68, 9%-ának van tévéje – a fiúk és lányok, valamint a középiskolások és középiskolát végzettek arányszáma nagyjából egyenlő.

A legrendszeresebb olvasók körében valamivel kisebb a tévétulajdon aránya: 74, 4%-os, szemben a kevésbé rendszeresen olvasók 81, 7; és az időnkéntiek 76, 3%-ával.

Az interjúalanyoktól (azoktól is, akiknek nincs tévéjük) megkérdeztük, hogy az elmúlt héten hány óra hosszát nézték a tévéműsort.

Az iskolai csoportban a következő adatokat nyertük:

	Van tévéjük (404 fő)	Nincs tévéjük (124 fő)	Összesen (528 fő)
1 - 5 óra hosszat nézte	44,1%	25,0%	39,6%
6 - 10 óra hosszat nézte	30,4%	8,1%	25,2%
10 óránál hosszabb ideig nézte	10,9%	1,6%	8,7%
Nem nézte	14,6%	65,3%	26,5%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%

Az adatokból kitűnik, hogy akiknek nincs a családjában tévé, azoknak is egyharmada nézte a múlt heti műsort.

A középiskolások és a végzettek megoszlási arányai, mind a tévétulajdonosok s nem tulajdonosok és mind a tévézés időtartamának tekintetében nagyjából egyenlők.

Az olvasás gyakorisága és a tévézésre fordított idő közti összefüggést a 13. tábla szemlélteti.

13. tábla

Az elmúlt héten hány óra hosszat nézte a tévét?

Százalékos megoszlás

(Teljes mintasokaság: 631 fő)

		Milyen gyakran olvas könyvet		
	Összesen	Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Nem nézte	28,8	31,8	20,3	28,1
1- 5 óra hosszat	39,1	38,6	42,9	36,0
6-10 óra hosszat	23,8	22,5	24,1	29,2
10 óra felett	8,3	7,1	12,7	6,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A különböző intenzitással olvasó csoportok tévénézési ideje között nem találunk számottevő különbséget, tehát azt mondhatjuk, hogy megkérdezettjeink esetében a könyvolvasás és a tévénézés nem zavarják egymást, a könyvolvasás intenzitásának foka lényegében független a televíziótól.

2. Mit olvasnak, és miből olvasnának többet a fiatalok?

a/ Kedvelt olvasmányfajták

Interjúalanyainktól megkérdeztük, hogy milyen fajta, milyen tartalmu könyveket szeretnek leginkább olvasni. A válaszok eredményeit a 14-16. táblák tartalmazzák.

14. tábla

Milyen fajta könyveket szeret leginkább olvasni?

Százalékos megoszlás

(Teljes mintasokaság: 631 fő)

	Összesen	Iskolai csoport	Könyvtári csoport
Klasszikus regény	22,7	24,8	11,7
Modern regény ¹⁾	31,2	28,8	43,7
Történelmi és életrajz regény	28,5	31,6	12,6
Novella	9,0	7,2	18,4
Vers	7,8	6,6	13,6
Ismeretterjesztő irodalom	6,7	4,9	15,5
Utóéletírás, kalandos és bűnügyi történetek	25,8	27,1	19,4
Szakkönyvek, tudományos könyvek	12,0	13,8	2,9
Egyéb	11,9	12,3	9,7
Összesen	155,6	157,1	147,5

¹⁾ A kérdezettek maguk nevezték meg kedvenc olvasmányfajtaikat. Ezért, különösen a "modern" regény megjelölésbe kell az objektivitás hiányát belekalkulálni: többen "modern regényen" olyan divatos mai szerzők műveit értették, amelyek izgalmas cselekményességükkel inkább bűnügyi és kémtörténetek közé kíváncskoznának. A fiatalok olvasásszintjének viszonylag objektív minőségi értékelésével olvasástörténeti fejezetünkben foglalkozunk.

A kérdezettek több kedvelt könyvfajta említettek, egy főre átlagban másfél említés esett.

A 14. tábla összesített adatai szerint a legtöbb "szavazatot" (a teljes minta-sokaság mintegy egyharmadát) a modern regény kapta. Ezt eddigi felméréseink tanulságaihoz képest – az említett fenntartások ellenére is – figyelemre-méltónak kell tartanunk.¹⁾ A további legkedveltebb olvasmányfajták, a történelmi és életrajz regény, valamint az utleírás, kalandos és bűnügyi történetek helyezése már az országos izlésátlaghoz közelit.²⁾

A könyvtári csoport könyvizrésze valamivel színvonalasabb. Ez elsősorban a modern regény, vers és ismeretterjesztő irodalom magasabb említés-arányában látszik. De az iskolai csoport fölénye a szak- és tudományos könyvek terén szintén említésre méltó.

15. tábla

Milyen fajta könyveket szeret leginkább olvasni?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Középiskolai tanulmányait		Nem	
		Most végzi	Befejezte	Fü	Lány
Klasszikus regény	24,8	24,6	25,0	18,9	32,1
Modern regény	28,8	23,8	33,3	26,5	31,6
Történelmi és életrajz regény	31,6	31,0	32,2	27,1	37,1
Novella	7,2	7,5	6,9	7,9	6,3
Vers	6,6	9,1	4,3	3,1	11,0
Ismeretterjesztő irodalom	4,9	5,6	4,3	5,8	3,8
Utleírás, kalandos és bűnügyi történetek	27,1	28,6	25,7	29,9	23,6
Szakkönyv, tudományos könyvek	13,8	12,7	14,9	20,3	5,9
Egyéb	12,3	12,7	12,0	13,1	11,4
Összesen	157,1	155,6	158,6	152,6	162,8

¹⁾ Az izlés kutatójának azonban akadna gondolkoznivalója azon, hogy a modern irodalom ilyen mérvű olvasása mennyiben a divat, a sznob-izlés, és mennyiben annak az igénynek a terméke, mely körül jobb megismerésére a kor irodalmi visszatükröződését is segítségül hívja.

²⁾ V.ö.: "Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon", 18. old.

A középiskolások között a történelmi és életrajz regény, valamint az utleírás, kalandos és bűnügyi történet a legkedveltebb (15. tábla), de a verseknek is nagyobb hívei, mint a végzetek. Az utóbbiaknál már a modern regény a vezető műfaj, s némileg nőtt a szak- és tudományos könyvek aránya is.

A fiúk körében az utleírás, kalandos, bűnügyi irodalom a legnépszerűbb (15. tábla), de kevéssel maradnak le a modern irodalom kedvelésében is. Figyelemreméltó, hogy ők képezik a szakkönyvek híveinek túlnyomó többségét: minden ötödik fiú megemlítette ezt a műfajt. A lányoknál a történelmi és életrajz regények aránya dominál, vezető szerepük különösen a klasszikusok és a versek esetében feltűnő.

16. tábla

Milyen fajta könyveket szeret leginkább olvasni?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rend szeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Klasszikus regény	24,8	28,0	21,7	15,8
Modern regény	28,8	34,6	17,5	21,1
Történelmi és életrajzi regény	31,6	33,7	31,7	22,4
Novella	7,2	7,8	7,5	3,9
Vers	6,6	8,7	4,2	1,3
Ismeretterjesztő irodalom	4,9	5,1	6,7	1,3
Utleírás, kalandos és bűnügyi történetek	27,1	25,9	31,7	25,0
Szakkönyv, tudományos könyvek	13,8	15,7	13,3	6,6
Egyéb	12,3	11,1	17,5	9,2
Összesen	157,1	170,6	151,8	106,6

Az olvasásintenzitás és a kedvelt olvasmányfajták összefüggését bemutató adatok (16. tábla) a legrendszeresebb olvasók fejlettebb és változatosabb ízlését bizonyítják: közöttük egy főre majdnem két kedvenc könyvfajta említése jut, szemben az időnkénti olvasók fejenként egy említésével. Köztükben a legnagyobb a modern regény említési aránya, és ők állnak az élen a versek és szak-

könyvek kedvelésében is. A kevésbé rendszeres olvasók a szakkönyvek terén majdnem elérik, az ismeretterjesztő irodalom favorizálásában meg is haladják az előbbi réteget, de közöttük legnagyobb tábor a történelmi és életrajz regénynek és az utleírásnak, kalandos irodalomnak van. Ez utóbbi érvényes az időnkénti olvasók csoportjára is. Itt éri el a mélypontot a versek és szakkönyvek kedvelése.

Az igény összefüggése a tanulmányi átlaggal, illetve a középiskolát végzettek foglalkozási megoszlásával a minta tulzott szétaprózódása miatt valamivel egyenletlenebb képet mutat. A jobb tanulmányi eredményűektől a modern irodalom vezető helye elvitathatatlan, s ahogy a közepesről lefelé haladunk, szerepét egyre inkább a történelmi és életrajz regény, valamint az utleírás, bűnügyi, kém-történetek és kalandos irodalom veszi át. A versek kedvelése a tanulmányi átlaggal csökken, a klasszikus irodalom legnépesebb tábor a középső átlag-kategóriákból toborzódik.

A középiskolát végzettek foglalkozási megoszlásának vizsgálata a következő eredményeket hozta: a továbbtanulók között legtöbb hiva a modern regénynek, a szellemi dolgozók közül a történelmi és életrajz regénynek van, a fizikai dolgozók körében pedig a klasszikusok, majd az utleírás és kalandos irodalom dominál.

b/ A könyvkiadással szemben támasztott igények

Mintegy a kedvelt olvasmánytipusok kérdésének próbájául, egyben azonban a könyvkiadásunkkal kapcsolatos hiányérzetek kipuhatólására interjúalanyainktól megkérdeztük, hogy ha tőlük függne, milyen fajta könyvekből adnának ki több és színvonalasabb könyvet (ld. 17-18. tábla).

A kérdés érdembeli megválaszolása könyvkiadási tevékenységünk bizonyos szintű ismeretét is feltételezte, ezért alkalmas a fiatalok tájékozottságának közvetett lemérésére is. A "nincs véleménye" rubrikában azoknak zömét találhatjuk, akik nem érik el a tájékozottságnak ezt a kellő szintjét, - ezek a könyvtári csoportnak 17,4%-át, az iskolai csoportnak mintegy egynegyedét teszik ki.¹⁾

Az összesített adatokból láthatjuk, hogy megismétlődik a modern próza vezető szerepe, elsősorban a külföldi kortárs szerzők nagyobb arányú kiadására van igény. (Nem mintha a mai magyar írókat a fiatalok nem olvasnák szívesen - erről még szólunk -, inkább arról van szó, hogy ezen a téren az igények jobban kielégítettek.)

¹⁾ Természetesen más, elsősorban az "elégedett" választípus mögött is meghúzódhatnak tájékozatlanok.

17. tábla

Milyen fajta könyvekből adna ki többet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
Nincs véleménye	27,7	22,0	32,5	44,7
Elégedett a jelenlegi könyvkiadással	12,1	13,3	10,8	9,2
Külföldi klasszikus próza-irodalomból	5,1	5,7	2,5	6,6
Magyar klasszikus próza-irodalomból	4,2	4,2	5,8	1,3
Modern külföldi próza-irodalomból	15,0	16,9	11,7	11,8
Modern magyar próza-irodalomból	10,2	10,5	10,8	7,9
Fantasztikus, kalandos irodalomból	6,4	6,9	5,8	5,3
Detektívregényekből	6,3	5,7	10,0	2,6
Szakkönyvekből	8,1	9,0	8,3	3,9
Ismeretterjesztő irodalomból	5,7	6,3	5,0	3,9
Egyéb	17,0 ¹⁾	18,7	13,3	15,8
Összesen	117,8	119,2	116,5	113,0

¹⁾ Az "egyéb" kategória viszonylag magas arányszámát az magyarázza, hogy a vélemények jelentős része túl speciális volt, és a túlzott leegyszerűsítés veszélye nélkül nem volt besorolható az átfogóbb kategóriák valamelyikébe. (Pl. többen említettek egy-egy konkrét könyvet - ezeket, mivel egy könyv kedvelése nem feltételezi a rokon típusú vagy műfajú könyvek kedvelését is, nem sorolhattuk be az említett könyv műfaj-kategóriájába. Másfelől túl általános válaszok is akadtak /pl. "szépirodalom"/, melyeknek besorolása szintén nem volt lehetséges.)

18. tábla

Milyen fajta könyvekből adna ki többet?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Középiskolai tanulmányait		Nem	
		Most végzi	Befejezte	Fiu	Lány
Nincs véleménye	27,7	29,8	25,7	29,2	25,7
Elégedett a jelenlegi könyvkiadással	12,1	9,5	14,5	12,0	12,2
Külföldi klasszikus próza-irodalomból	5,1	6,0	4,3	4,1	6,3
Magyar klasszikus próza-irodalomból	4,2	4,8	3,6	2,7	5,9
Modern külföldi próza-irodalomból	15,0	11,5	18,1	18,6	10,5
Modern magyar próza-irodalomból	10,2	11,5	9,1	9,6	11,0
Fantasztikus, kalandos irodalomból	6,4	6,3	6,5	8,2	4,2
Detektívregényekből	6,3	5,2	7,2	7,2	5,1
Ismeretterjesztő irodalomból	5,7	6,0	5,4	4,5	7,2
Szakkönyvekből	8,1	7,9	8,3	11,7	3,8
Egyéb	17,0	19,4	14,9	17,9	16,0
Összesen	117,8	117,9	117,6	125,7	107,9

A modern irodalom után közvetlenül a szakkönyvek említése következik, amit a fantasztikus és detektívregények követnek.

Tanulságos a különféle könyvek iránti igényeket – a sorrendiség vizsgálatánál – a megfelelő olvasmányfajták kedveltségével (ld. 14-16. táblák) is összehasonlítani (iskolai csoport):

Témakör	Előszeretettel olvas a témakörből	A témakörben több mű megjelölését kívánja
Klasszikus próza	24,8%	9,3% ¹⁾
Modern próza	28,8%	25,2% ¹⁾
Fantasztikus, kalandos bűnügyi irodalom	27,1%	12,7% ²⁾
Szakkönyvek	13,8%	8,1%
Ismeretterjesztő irodalom	4,9%	5,7%

Legkielégítettebbnek a klasszikus irodalom iránti igények látszanak, a több mai mű kiadását igénylők aránya majdnem eléri, az ismeretterjesztő irodalom esetében pedig valamivel meg is haladja a műfajt különösen kedvelők arányát – mintánk esetében tehát e két témakör kínálata marad el leginkább a kereslet mögött.

A "nincs véleménye" választípus arányszáma az olvasásintenzitás növekedésével csökken: az időnkénti olvasóknak még majdnem felét, a legrendszereesebb olvasóknak már csak egyötödét teszik ki (17. tábla). Elgondolkoztató azonban, hogy egy olyan réteg, amelyik mégiscsak könyvolvasó, majdnem felerészben tanácstalanná válik, ha könyvkiadásunk valamelyes ismeretét feltételező kérdést teszünk fel neki; s ha ehhez hozzávesszük a legrendszereesebb könyvolvasók 22%-nyi arányát, s azt, hogy végül is 528 fiatal közül 146 vallotta be, hogy nem tud érdemben hozzászólni a kérdéshez, meg kell állapítanunk, hogy a könyv propagandistáinak még sokat kell tenni ahhoz, hogy az egyébként könyv iránt fogékony fiatalokkal kapcsolatuk kielégítő legyen.

Azt is meg kell látnunk azonban, hogy a könyvkiadást kielégítőnek tartók aránya, ha szerényen is, de a kiadásról való tájékozottsággal párhuzamosan emelkedik, s a legmagasabb szintet a legintenzívebb olvasók és a végzettek, a két legtájékozottabb réteg körében éri el. Ez a két csoport szólaltatta meg egyébként a legmagasabb szintű igényeket is: köztük a legnagyobb a több modern szerző és szakkönyv megjelenését kívánók arányszáma.

A fiuk, bár tájékozottságuk némileg elmarad a lányoké mögött, különösen a lányokhoz mérten magas szakkönyvigényükkel tűnnek ki, de a modern külföldi irodalom igénylésében is vezetnek.

¹⁾ Magyar és külföldi irodalom együttl.

²⁾ "Fantasztikus, kalandos irodalom" és "detektívregények" együttl.

A könyvtári csoportban kisebb arányú a "nincs véleménye" választípus (17,4%), a legtöbben (30-an) itt is több modern mű megjelenését várják, majd 15 említéssel a szakkönyv, tízennégygel a klasszikusok, és nyolccal a detektív és kalandos történetek következnek.

c/ A versek¹⁾ és a mai magyar irodalom olvasása

A kedvelt olvasmányfajták után érdeklődve nem tudhattuk meg azt, hogy az egyes olvasmánytipusokat milyen arányban olvassák. Erre vonatkozó vizsgálatot a címben jelzett két témakörben végeztünk.

A versek és a mai magyar próza olvasottsága után érdeklődő kérdéseinkre három válaszlehetőséget biztosítottunk: "gyakrabban", "ritkán", és "egyáltalán nem". Az első választípus az olvasás aktív hajlandóságára utal, a "ritkán" már inkább azt jelenti, hogy akik ezt a választ adták, nem határolják el magukat ugyan e műfajok olvasásától, de igazában nem is igénylik azokat.

Az iskolai csoport kétharmada szokott verseket olvasni, ebből a gyakori versolvasók aránya 28,4%. A könyvtári csoportban ennél is jobb a helyzet: a nem olvasók 24,3%-ával szemben a gyakrabban olvasók 40,8%-a áll.

Érdekes, hogy a gimnáziumban és a technikumban a verset nem olvasók aránya egyaránt az átlagos egyharmad körül mozog, némi eltérést a gimnáziumok (közülük is inkább csak az I. László Gimnázium) javára csak a gyakrabban és ritkán olvasók arányában találtunk.

A lányok intenzívebb versolvasása nem volt meglepetés (a lányoknak 71; a fiuknak 65%-a versolvasó, gyakrabban az előbbieknél 36,6%-a, az utóbbiaknak 21,6%-a olvas verseket) – az eddigi felmérések tapasztalatain kívül a kedvenc olvasmánytipusok vizsgálatának főntebb tanulságai is előkészítették ezt az eredményt.

Nem örömdetes, de érthető, hogy a középiskola elvégeztével csökken az intenzívebb versolvasók aránya (a diákok 34,1; a végzetek 23,2%-a gyakori versolvasó), – de meg kell jegyezni, hogy a verset egyáltalán nem olvasók arányszáma sem növekszik számottevően (34,4% a 30,2%-os aránnyal szemben).

Az olvasásintenzitás és a versolvasás intenzitása között határozott párhuzam található: az időnkénti könyvolvasóknak több mint felét, addig a kevésbé rendszeresen olvasóknak mintegy harmadát, és a legintenzívebb olvasóknak csak alig negyedét teszik ki.

A könyvtári csoport vizsgálata során ezen kívül azt is tapasztaltuk, hogy a Krisztina köruti könyvtárból kimaradó, de más (mint látni fogjuk, elsősorban tudományos) könyvtárba átiratkozó rétegen belül a legkedvezőbbek a versolvasók arányszámai: az átlagos 24,3%-kal szemben verset egyáltalán nem olvasók aránya itt csak 15,8%, a 40,8%-nyi gyakori olvasói átlagnak megfelelő adatuk pedig: 44,7%. A többi (végleg) kimaradó között is nagyobb a gyakori versolvasók aránya, mint a megmaradt könyvtári tagok sorában. (A két kimaradó csoport

¹⁾ Az iskolában tárgyalt versek nélkül értendő.

körében, mint látni fogjuk, nagyobb a könyvvásárlók aránya, mint a könyvtári tagok között!)

Ezek az adatok is sejtetik, hogy a verseskötetek beszerzésének nem a könyvtárak a legfontosabb színhelyei.

A versolvasóktól megkérdeztük azt is, hogy főleg mely költők verseit olvassák.

19. tábla

Mely költőktől szokott olvasni?

Említések száma ¹⁾ (Iskolai csoport: 357 versolvasó)

	Összesen	Középiskolás (176 fő)	Végzett (181 fő)
Ady Endre	111	69	42
József Attila	98	59	39
Radnóti Miklós	72	37	35
Petőfi Sándor	58	33	25
Arany János	50	25	25
Tóth Árpád	25	11	14
Baranyi Ferenc	24	9	15
Babits Mihály	21	13	8
Villon	19	7	12
Juhász Gyula	18	10	8
Váci Mihály	15	9	6
Garai Gábor	15	8	7
Szabó Lőrinc	12	6	6
Vörösmarty Mihály	12	4	8
Baudelaire	10	4	6
Burns	9	6	3
Kosztolányi	8	5	3
Apollinaire	8	3	5
Jevtusenko	7	3	4
E. A. Poe	6	4	2
Aragon	6	2	4
Rimbaud	5	4	1
Goethe	5	4	1
Illyés Gyula	5	3	2
Verlaine	4	3	1
Quasimodo	4	3	1
Nagy László	4	1	3
Juhász Ferenc	4	-	4
Weöres Sándor	4	1	3

¹⁾ 4 említésig bezárólag.

Az iskolai csoport 357 versolvasója 758 említést tett, tehát egy fő átlagosan mintegy két költőt nevezett meg. A 62 megemlített költő közül 29 kapott legalább 4 "szavazatot". Ezeknek listáját, középiskolás-végzett bontásban a 19. tábla tartalmazza.

Szembevetendő azoknak a költőknek vezető szerepe, akik az iskolai tananyagban, valamint könyvkiadásunk példányszám-megállapításában kiemelt helyet kaptak. Első helyen a XX. század magyar klasszikusai: Ady, József Attila és Radnóti állnak, 72 említéssel bezárólag. Ady Endrét minden harmadik, Radnótit minden ötödik versolvasónk megemlítette. Míg Ady és József Attila olvasóinak száma a végzeteknél némileg csökken, Radnótit fele-fele arányban említették végzősök és végzetek.

E három költőt a XIX. század nagy klasszikusai: Petőfi és Arany követi 50 körüli említéssel, majd 25 és 21 említéssel a nyugatosok: Tóth Árpád és Babits következnek. Közéjük ékelődik az első mai magyar költő: Baranyi Ferenc 24 említéssel, akit nemsokára kettő ujjabb: Váci Mihály és Garai Gábor követ (15-15 említés). A mai magyarokat rajtuk kívül Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc és Weöres Sándor képviseli listánkon 5, illetve 4-4-es említésszámmal. Ők alkotják ugyan az utóvédet, de különösen az utóbbi három költő esetében, alacsonyabb kiadási példányszámukat ¹⁾, valamint áttételesebb, nehezebben érthető költői világukat tekintve, már maga az is szép eredmény, hogy egy ilyen listára felkerülhettek.

A külföldi költők jobbára csak a lista végé felé szerepelnek, a közülük legtöbb említést kapott (19) Villon-on kívül egy sem haladja meg a 10-es említés-számot. A modern külföldi költőket Jevtusenko, Aragon és Quasimodo képviseli, 7, 6 és 4 említéssel. Végeredményben azonban a legalább négyszer említett 29 költő közül 11 a külföldi, s ez a több, mint egyharmados arány egyaránt dicséri a fiatalok izlésének és a könyvkiadásnak a színvonalát és tág érdeklődési körét.

Örvendetes továbbá, hogy a versolvasás intenzitásának csökkenő tendenciájával ellentétben épp az iskolában kevesebbet emlegetett mai magyar, valamint külföldi költők középiskola utáni olvasottsága nő, ami az érdeklődés továbbélésére, sőt körének tágulására mutat. ²⁾

A válaszok alapján megállapíthatjuk továbbá, hogy a kétharmadnyi versolvasóval szemben a mai magyar prózairodalmat az iskolai csoportnak csaknem négyötöde olvassa (28%-uk gyakrabban), a könyvtári csoportban pedig arányuk eléri a 93,2%-ot.

Ami különbség az iskolatípusok között található, az a technikumosok javára szól: 34%-nyi gyakori olvasójukkal különösen a toldysták 20,6%-át utasítják maguk mögé (a lászlósok arányszáma: 32,7%), s a nem olvasók aránya is köztük a legkisebb: 16,3%, szemben a toldysták 30; és a lászlósok 20%-ával szemben.

¹⁾ Weöres magas példányszámu kötete, a Merülő Saturnus, már felmérésünk után jelent meg.

²⁾ A könyvtári csoport költőlistája nem tér el lényegesen az iskolai csoportétól. Ez a lista az élő, ill. közelmúltban meghalt magyar költők közül Áprily Lajos és Csoóri Sándor nevével volt gazdagabb az előzőnél.

A mai magyar írók gyakori olvasásában a lányok (32,1%) megelőzik a fiukat (25,4%), de az egyáltalán nem olvasók között kb. egyenlő arányban képviselik magukat a lányok és fiuk (21,9; ill. 23,7%). (A könyvtári csoportban a nemek között különbség nem mutatkozott.)

A végzetek valamivel nagyobb arányban (81%, ebből 30% gyakrabban) olvassák a mai magyar írókat, mint a végzősök (73%; gyakrabban: 27%).

A könyvolvasás rendszeressége és a kortárs magyar próza olvasásának intenzitása szintén párhuzamosan alakul: az utóbbit leggyakrabban olvasók a legrendszeresebb könyvolvasóknak 35,8, a kevésbé rendszeresen olvasóknak 21,7; és az időnkéntiekének csak 6,6%-át teszik ki.

A könyvtári tagság szerinti megoszlás tanulsága volt, hogy a mai magyar irodalmat a könyvtári tagoknak kb. 80%-a, a nem könyvtári tagoknak mintegy 70%-a olvassa, – itt tehát fennáll egy olvasmányfajta olvasása és a könyvtári tagság ténye között az a termékeny kapcsolat, amit a versolvasásnál nem tapasztaltunk.

20. tábla

Kitől szokott olvasni a mai magyar prózaírók közül?

Említések száma ¹⁾

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	A középiskolát		Olvasási szint		
		Most végzi (252 fő)	Elvégezte (276 fő)	"Szórá- koztató – ifjúsági" (209 fő)	"Klasz- szikus" (172 fő)	"Modern" (147 fő)
Berkesi András	231	116	115	95	77	59
Németh László	82	42	40	17	39	24
Fejes Endre	75	24	51	18	21	36
Szilvási Lajos	67	30	37	30	24	13
Passuth László	48	17	31	25	11	12
Moldova György	38	3	35	12	5	21
Szabó Magda	29	6	23	11	7	11
Sánta Ferenc	24	13	11	4	9	11
Kolozsvári G. Emil	17	6	11	3	3	11
Fekete István	13	8	5	3	8	2
Fehér Klára	10	3	7	5	3	2
Galamboš Lajos	9	1	8	2	1	6
Mesterházi Lajos	8	4	4	2	3	3
Darvas József	6	4	2	2	1	3
Somogyi Tóth Sándor	6	2	4	1	1	4
Molnár Gábor	6	2	4	1	4	1

¹⁾ 6 említésig bezárólag

Végül vizsgálatunk azt bizonyította, hogy mai magyar íróink olvasottsága együtt nő, illetve együtt csökken a tanulmányi átlag emelkedésével, illetve süllyedésével.

Az iskolai csoport által legolvasottabb mai magyar szerzőket a 20. tábla mutatja be, középiskolás-végzett bontásban, valamint az olvasási szintek megoszlásában. (Az egyes szintek részletes tárgyalásával az olvasástörténeti fejezetben találkozunk. Itt csak annyit bocsátunk előre, hogy a "szórakoztató-ifjúsági" szintű olvasók az ifjúsági könyveken kívül főleg a szórakoztatóbb jellegű munkákat (utleírás, bűnügy stb.) olvassák, a "klasszikus" szintűek eljutottak a komoly irodalom, különösen a klasszikusok kedveléséhez, - míg a "modern" szinten álló megkérdezetteket elsősorban a modern irodalom intenzív olvasása jellemzi.)

A mai magyar írók olvasottsága kevesebb alapra építhet, olvasásuk a középiskola befejezése után válik intenzívebbé, így megválasztásukban is nagyobb egyenetlenség mutatkozik. Pl. nem mehetünk el szó nélkül Berkesi hatalmas arányú vezető szerepe mellett: az 528 fős iskolai csoportból 231 fiatal, a mai magyar írók 407 olvasójának csaknem 60%-a említette nevét, mintegy háromszor annyian, mint az utána következő Németh Lászlót. Berkesit sokan említették együtt Szilvásiával, de Németh Lászlóval és Fejes Endrével is. Tehát az izlés és érdeklődés egyenetlensége nemcsak a mintasokaság egészét, hanem külön-külön a megkérdezett fiatalok jórészét is jellemzi.

Annyi mindenesetre megállapítható, hogy míg Németh László, Fejes és Sánta kedveltsége növekszik az olvasásszint emelkedésével, addig Szilvásié és Passuthé csökken. Berkesi népszerűsége lényegében az olvasók minden csoportját egyaránt jellemzi, de hiveinek aránya mégis a középiskolások és az un. "szórakoztató-ifjúsági" olvasásszint fiataljai között a legnagyobb. A végzősökhöz viszonyítva a végzetek csoportjában különösen Fejes, Passuth, Moldova és Szabó Magda megnövekedett említésaránya feltűnő.¹⁾

d/ Az utolsó olvasmányok

A fiatalok izlésének jobb megismerése érdekében megkérdeztük azt is, hogy az elmúlt héten olvastak-e valamilyen könyvből és melyekből, illetve mi volt az utolsó olvasmányuk és mikor olvasták azt.

A feleletek alapján megállapíthattuk, hogy az iskolai csoport 83,5%-a, a könyvtári csoport 82,5%-a, tehát a mintasokaság túlnyomó többsége olvasott a kérdezést megelőző héten.²⁾

A 21. táblán közöljük azoknak a könyveknek a címét, amelyeket a kérdezettek vagy az elmúlt héten, vagy azelőtt utolsóként olvastak.

¹⁾ A könyvtári csoport írólistája hasonló a megismerthez, legfeljebb azt említhetnénk, hogy Berkesi itt nem háromszoros, hanem csak kétszeres említésszámmal vezet Németh László előtt, Sánta és Moldova pedig felzárkózott az élmezőnyhöz, miután helyet cserélt Szilvásiával és Passuthal.

²⁾ A 87 fő közül, aki az utolsó héten nem olvasott, 1 hónapon belül olvasott: 49 fő; 1-3 hónapon belül: 5 fő; ennél régebben: 26 fő. Nem válaszolt: 7 fő.

21. tábla

Az elmúlt héten (vagy utoljára) olvasott könyvek

(3 említésig)

Teljes mintasokaság: 631 fő

Szerző, cím	Említések száma
Móricz: Rokonok	40
Móricz: Boldog ember	28
Szerelmesek éjszakája	15
Berkesi: FB-86	14
Chandler: Hosszu álom	13
Chaplin: Életem	9
Gorkij: Az anya	8
Üvöltés	8
Feuchtwanger: Rókák a szőlőben	8
Berkesi: Pisztrángok és nagyhalak	8
Berkesi: Játék a tisztességgel	7
Prodóhl: Hírhedt bűnügyek	6
Poe: Rejtelmes történetek	6
Hammel: Máltai sólyom	6
Maupassant: Novellák	6
Mikszáth: A Noszty fiu esete Tóth Marival	5
Boulle: Hid a Kwai folyón	5
Móra: Aranykoporsó	5
Berkesi: Huszévesek	5
Passuth: Lagunák	5
Dallos: A nap szerelme	4
Móricz: Erdély	4
Szilvási: Ott fenn a hegyen	4
Knight: Légy hű magadhoz	3
Berkesi: Sellő a pecsétgyűrűn	3
Rejtő: Piszkos Fred, a kapitány	3
Somogyi Tóth: Proféta voltál szívem	3
Dallos: Aranyecset	3
Maupassant: A szép fiu	3
Németh László: Égető Eszter	3
Dubov: A szökés	3
Martin du Gard: A Thibault család	3
Prus: A Fáraó	3
Kazantzakis: Zorbász, a görög	3
Schultz: Kőbezárt fájdalom	3
Moldova: Akar velem beszélgetni?	3
Fejes: Rozsdatemető	3
Maugham: Színház	3
Rejtő: Csonbrigád	3

A Rokonok és a Boldog ember első, illetve második "helyezésének" magyarázata, hogy végzős megkérdezettjeink egy része kérdésünk időpontjában tanulta éppen Móriczt és ezt a két könyvet kötelező olvasmányként olvasta.

A lista további alakulásában korábbi tapasztalataink egyúttalva érvényesülnek: feltűnő a mai szerzők, a bűnügyi irodalom és Berkesi könyveinek nagy népszerűsége. Egy példa arra, hogy a fiatalok mennyire számontartják a könyvujdon-

ságokat: a Szerelmesek éjszakája c. modern francia novellagyűjtemény, mely épp kérdésünk időpontjában jelent meg, már listánk élvonalában szerepel.

3. A fiatalok „olvasástörténete”

Arról már volt szó, hogy interjúalanyaink általában milyen könyveket szeretnek olvasni, de nem tudjuk, hogy a különböző színvonalú olvasmányok az egyes megkérdezetteknél milyen együttesben, milyen foku olvasásszintet alkotva jelennek meg, és hogy a mai olvasásszintek milyen időbeli fejlődés eredményei.

A problémakör felderítését célozta kérdőívünk következő kérdése: ”Mondja el olvasásának történetét! Hány éves kora óta tartja magát olvasónak (mióta olvas mesén kívül mást is), melyek voltak kedvenc témái, szerzői, esetleges nagy könyvélményei, és hogyan változtak ezek az idők folyamán?”¹⁾

Az így nyert információkomplexum három főbb kérdés kifejtésére ad lehetőséget:

- a) az olvasáskezdet időpontja;
- b) az olvasási szintek időbeli alakulása;
- c) kiemelkedő könyvélmények.

a/ Az olvasáskezdet időpontja

Az olvasás elkezdését a meseolvasás más jellege miatt a mesén kívüli olvasmányoktól számítottuk. Végeredményképpen megállapíthatjuk, hogy nem-mese-könyv jellegű könyveket mintasokaságunk mintegy fele a felsőtagozat első két osztályában kezdett olvasni, több mint egynegyed részük már az alsó tagozatban olvasóvá vált, és csak mintegy egyötödük olvasáskezdete esett a felső tagozat befejező, illetve a középiskola kezdő osztályaira.

Az olvasáskezdet időpontjára hatása van a családi környezetnek: az értelmiségi gyerekek 31,5; a munkásszármazású fiatalok 27,0; és az alkalmazott családból származó megkérdezettek 24,2%-a kezdett olvasni 9 éves korig bezárólag. A legkésőbbben (13 éves korban vagy utána) kezdők aránya ugyanebben a sorrendben: 18,5; 22,2 és 21,7%.

Tapasztalatunk szerint az olvasás elkezdésének időpontja lényegében nem befolyásolta az olvasás jelenlegi gyakorisági fokát. – Ez a megállapítás összhangban van azzal a korábbi tapasztalatunkkal, mely szerint az intenzitás idő-

¹⁾ A kérdést, bár lassan és tagoltan, de egyfolytában olvasták fel a kérdezők, hogy ezzel elkerüljék a kérdés széttagolásával együttjáró mechanikus válaszadást, és lehetőleg folyamatos, elbeszélő feleleteket kapjanak. Az ilyen típusú válaszban ugyanis sok olyan részletkérdésre is fény derülhet, amit a mechanikus válaszadás homályban hagyna.

beli változásának fő jellemzője a hátrányok "ledolgozása", a különbségek kiegyenlítése. (Érettségi után!)

A legszembeszökőbb hatása az olvasás kezdési időpontjának a fiatalok középiskolában elért olvasási szintjére van: az olvasás minőségi szintjének emelkedésével ("szórakoztató" szint - "klasszikus" szint - "modern" szint)¹⁾ párhuzamosan nő a korán és csökken a későn kezdők aránya (ld. 22. tábla).

22. tábla

Mikor kezdett el olvasni?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	A középiskolás kor olvasási szintje		
		"Szórakoztató - ifjúsági"	"Klasszikus"	"Modern"
- 9 év	26,9	23,7	27,6	35,9
10-12 év	47,5	44,9	51,8	48,4
13 év	21,2	26,3	19,0	14,1
Nem válaszolt	4,4	5,1	1,6	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Ugyanez az összefüggés a végzettek középiskola utáni olvasási szintjére már nem érvényes. Ugy látszik tehát, hogy az egyes olvasási szintek eléréséhez szükség van bizonyos időre, mégpedig annál többre, minél magasabb szintről van szó. E törvényszerűség azonban az érettségi utáni időszakban már módosul, itt a korán-kezdők előnye megszűnik, a magasabb olvasási szinthez 21-22 éves korukra az olvasást legkésőbbben kezdők is felzárkózhatnak.

b/ Az olvasás minőségi szintjei, és ezek időbeli alakulása

Az olvasási szintek vizsgálatának alapjául elsősorban olvasástörténeti kérdéseinkre adott feleletek azon része szolgált, amelyben a kérdezett kedves olvasmányfajtáinak, témáinak, kedvenc szerzőinek időbeli változásáról számolt

¹⁾ Az olvasás minőségi szintjeinek részletes leírását lásd a következő alfejezetben.

be.¹⁾ Az olvasási szint megállapítását nagyrészt konkrét szerzők és konkrét művek alapján végeztük el.²⁾

Az említett három olvasásszint – "szórakoztató-ifjúsági", "klasszikus" és "modern" – megállapítása szükségszerűen szimplifikáló. De hisszük, hogy az alaptájékoztatót tekintve helytállóan sikerült elkülöníteni három olyan olvasói érdeklődéstípust, amelyet egymástól minőségi szintkülönbség is elválaszt.

Az egyes interjualanyokat nem egy-egy elolvasott mű alapján soroltuk be egyik vagy másik szint-kategóriába: azt igyekeztünk megállapítani, hogy milyen szintű olvasmányok azok, amiket nemcsak esetlegesen, hanem ismétlődően, láthatóan belső szükségletből, egyéni izlésüknek legmegfelelőbbben olvasnak.

A következőkben ismertetjük, hogy milyen főbb olvasmánytípusok milyen együttese építi fel az egyes említett olvasási szinteket.

"Szórakoztató" ("ifjúsági") szintűnek³⁾ vettük azokat az olvasókat (illetve az egyes interjualanyok azon olvasási periódusát), akiknél, illetve ahol szinte kizárólagosak az olyan olvasmányok, mint pl. Jókai, Verne művei, az Egri csillagok, lányregények, ifjúsági könyvek, indiánregények és ezeken túlmenően általában az utleírások, a kalandos és bűnügyi történetek és részben a történelmi és életrajz-regények (pl. Passuth, Zsigray stb.).

A "klasszikus" szintet a következő főbb olvasmánytípusok jellemzik: elsősorban a XIX. sz. nagy realistái: Stendhal, Balzac, Tolsztoj stb., a romantikusok (Hugo), a magyar klasszikusok⁴⁾, a XX. században is, vagy a XX. sz. első felében alkotó nagy regényírók (Gorkij, Solohov, Th. Mann, Móricz stb.) művei, az iskolai kötelező olvasmányok és a tanulmányi anyaghoz kapcsolódó olvasmányok (középiskolában). E szint olvasmányai között előfordulhatnak még versek (ezeket természetesen a modern szint sem zárja ki); továbbá az előzőket kiegészítően az ismeretterjesztő irodalom, történelmi és életrajz-regények, sőt az utleírás, a kalandos és bűnügyi történetek is.

"Modern" szintű olvasónak, illetve olvasási korszaknak vettük az olyat, ahol nemcsak esetlegesnek tűnt az olyan modern művek olvasása, amelyeket komoly művészi igényű, főleg a XX. sz. derekán, ill. második felében alkotó írók irtak. Ha a kérdezett ilyen irányú érdeklődése túllépett az esetlegesség fokán, a modern irodalmat, mint ahogy már utaltunk erre, a legkülönbélebb

¹⁾ Esetenként, ha megfelelő kiegészítő információkat ígértek, más, elsősorban a kedvelt olvasmány-fajtákra vonatkozó kérdésre adott válaszokat is segítségül hívtuk.

²⁾ Tehát amíg a kedvelt olvasmánytípusok tárgyalásánál a "modern" irodalom megnevezésén jórészt csak mai szerzők műveit érthettük, addig itt lehetőségünk nyílt a minőségi különbségtételre is.

³⁾ "Ifjúságiról" beszélünk akkor, ha a középiskolát megelőző, vagy kisebb részben a középiskola idejére eső olvasási periódus szintjére alkalmazzuk, és "szórakoztatóról", ha ugyanennek a szintnek középiskola utáni megjelenéséről van szó. Ez utóbbi ugyanis az esetek nagy többségében már nem az ún. ifjúsági irodalom olvasását jelenti, de annyiban közös az előzővel, hogy nem jutott el a klasszikus irodalom komolyabb igényléséig.

⁴⁾ Jókai olvasóit, ha ezen kívül zömében "szórakoztató-ifjúsági" szintű könyveket említettek, nem soroltuk a "klasszikus" szintbe.

olvasmánytipusok is kiegészíthették.¹⁾ A "modern" szint természetesen nem feltételezi magyar és külföldi klasszikusok negligálását: sőt külön számontartjuk azt a csoportot, amelyik lényegében a klasszikus szint kihagyásával jutott el (általában a középiskola befejezése után) a modern írókhoz, – meggyőződésünk szerint ugyanis közöttük kell keresnünk annak a rétegnek bázisát, amely kellő megalapozottság nélkül, inkább a divatnak hódolva olvassa az olyan jelents, de kuriozitásban is bővelkedő könyveket, mint pl. Kerouac "Uton"-ja és az "Üvöltés".

Megjegyezzük még, hogy bár felosztásunk erősen szépirodalom-szempontu volt (mint ahogy a megkérdozettek olvasás-izlése is), a szintmegállapításnál nem szépirodalmi olvasmányok is szerepet kaptak: több helyütt az ismeretterjesztő irodalom a "klasszikus", a szakkönyv (természet- és társadalomtudományi egyaránt) a "modern" szint erősítő, illetve alkotó tényezőjeként szerepelt.

Szó volt róla, hogy ebben a fejezetünkben elsősorban az olvasás minőségi tényezőinek időbeli fejlődését kívánjuk felrajzolni, hisz az olvasás szintjét, különösen ebben a korban, korántsem foghatjuk fel statikusan. Az olvasási korszakhatárokat lényegében a megkérdozettek maguk jelölték meg, amikor kérdésünkre válaszolva kedveltebb olvasmányait általában korszakolva közölték. Megállapíthattuk, hogy ezek a korszakok szorosan követték az iskolázottság fokozatait, mégpedig az olvasási szintek többé-kevésbé tipikus következő megfelleléseivel²⁾:

általános iskola	- "ifjusági" szint
középiskola	- "klasszikus" szint
középiskola utáni időszak	- "modern" szint

Az általános iskolai periódus olvasmányairól nincs bővebb mondanivalónk azért, mert ezeket inkább az életkori sajátosságok határozzák meg, mint az egyén kialakult izlése.

¹⁾ Külön problémát jelentett a meglehetősen nagy számban említett (ezt különösen majd a könyvtelme nyek ismertetésénél látjuk), "műfaji" és kvalitatív értelemben vett bestseller irodalom besorolása. Annak ellenére, hogy ebben a korban bizonyos mértékig elkerülhetetlennek tartjuk a "bestsellerek" olvasását, el kellett határolnunk a "modern" szintű olvasástól (az előforduló bestsellerek jelentős része az utóbbi két évtized terméke volt) – hiszen az utóbbi kategóriát épp a mai szerzők körének – esztétikai nívójukat figyelembe vevő – leszűkítésével, a viszonylag legfejlettebb szintű olvasók, illetve olvasási korszak számára hoztuk létre. – El kellett határolnunk a "modern" szinttől ott, ahol a mai irodalmat szinte kizárólagosan képviselte, s ha emellett a "klasszikus" szint főbb olvasmányfajtái is komolyabb mértékben érvényesültek, az ilyen "klasszikus" kategóriába soroltuk. És el kellett határolnunk, most már a "klasszikus" szinttől is, akkor, amikor olvasása olyan mértékben vált kizárólagossá, hogy mellette már csak a detektív- és kalandregények stb. maradtak meg. Ebben az esetben helyüket a "szórakoztató" kategóriában jelöltük ki.

²⁾ A tipikus megfellelés nem jelenti feltétlenül azt, hogy az említett szint abszolút többséget képez.

A középiskolás korszak olvasási szintek szerinti megoszlása a következő:

Olvasásszint	Iskolai csoport	Könyvtári csoport
"Szórakoztató" ("ifjúsági") szint	37,5%	20,4%
"Klasszikus" szint	46,8%	60,2%
"Modern" szint	12,1%	14,6%
Megállapíthatatlan	3,6%	4,8%
Összesen	100,0%	100,0%

A "klasszikus" szint uralkodó jellege mindkét csoportnál (különösen a könyvtárinál) kitűnik. Vizsgáljuk meg részletesebben a különböző szintek arányait (ld. 23-24. tábla).

Az iskolatípusok és nemek szerinti megoszlás vizsgálata (23. tábla) a gimnazisták és a lányok jelentős arányu vezetéséről tanuskodik: több, mint feleurészüket találtuk "klasszikus" (tehát a korszaknak megfelelő) szintű olvasónak, szemben a technikumosok és a fiúk egyharmad körüli arányával. (A lányok vezető szerepe a könyvtári csoportban is érvényesül.)

23. tábla

Középiskolás olvasási szint

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 528 fő)

	Összesen	Iskola					N e m	
		Bánki	I. László	Toldy	Fiu	Lány		
"Szórakoztató" ("ifjúsági")	37,5	52,2	34,6	28,5	47,8	24,9		
"Klasszikus"	46,8	32,1	52,7	53,4	37,8	57,8		
"Modern"	12,1	11,3	10,9	13,7	10,6	13,9		
Megállapíthatatlan	3,6	4,4	1,8	4,4	3,8	3,4		
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

A különböző tanulmányi átlagkategóriák közötti különbség (24. tábla) nem annyira a "klasszikus", inkább a "szórakoztató" ("ifjúsági") szinten belül érvényesül: aránya a legjobb átlagok 25,5%-ától a legrosszabb átlagok 43,7%, 42,3%-áig emelkedik.

24. tábla

Középiskolás olvasási szint

Százalékos megoszlás

(Ifjúsági csoport: 528 fő)

	Összesen	Tanulmányi átlag				
		I.	II.	III.	IV.	V.
"Szórakoztató" ("ifjúsági")	37,5	25,5	35,7	36,4	43,7	42,3
"Klasszikus"	46,8	47,1	50,0	48,1	43,7	42,3
"Modern"	12,1	17,6	11,6	12,3	10,3	11,5
Megállapíthatatlan	3,6	9,8	2,7	3,2	2,3	3,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A három fő családfői foglalkozás-kategóriában a következőképpen alakul a különböző középiskolai olvasási szintek aránya:

Olvasási szint	A családfő		
	Értelmiségi	Alkalmazott	Munkás
"Szórakoztató" ("ifjúsági")	28,2%	36,4%	37,3%
"Klasszikus"	51,6%	47,5%	47,6%
"Modern"	14,5%	13,6%	11,9%
Megállapíthatatlan	5,7%	2,5%	3,2%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%

Látható, hogy az értelmiségi gyerekek adatai minden kategóriában jobbak ugyan az alkalmazott és munkás származásuaknál, de előnyük csak a "szórakoztató" ("ifjúsági") szint kisebb arányában számottevő.

Végezetül vizsgáljuk meg a különböző középiskolás szinteket a továbbfejlődés szempontjából, tehát hogy az egyes középiskola utáni szintek csoportjaiban milyen arányban képviseltetik magukat.

(Iskolai csoport, végzetek: 276 fő)

Középiskola alatti olvasási szintek	Középiskola utáni olvasási szintek	
"Szórakoztató" ("ifjúsági") (100, 0%)	"szórakoztató": "klasszikus": "modern":	68, 6% 9, 8% 21, 6%
"Klasszikus" (100, 0%)	"szórakoztató": "klasszikus": "modern":	21, 6% 33, 6% 44, 8%
"Modern" (100, 0%)	"szórakoztató": "klasszikus": "modern":	8, 0% 0, 0% 92, 0%

Azok, akik a középiskola végéig csak a "szórakoztató" ("ifjúsági") szintig jutottak el, csaknem 70%-ban megmaradnak ugyanezen a szinten az érettségit követően is. Egyötödük ugyan "egyből" a modern szintre ugrik, de ez az a korábban említett csoport, melynek "modern" nivóju olvasását nem tekinthetjük eléggé megalapozottnak.

A középiskolai "klasszikus" szint már a továbbfejlődés sokkal jobb alapjára bizonyul: tulajdonosainak csaknem fele válik "modern" szintű olvasóvá, harmaduk, legalábbis 21 éves koráig megmarad régi szintjén, és csak egyötödük süllyed vissza a "szórakoztató" kategóriába a középiskola befejezése után.

A "modern" szinten olvasók tulnyomó többsége megőrzi, elmélyíti magas nivóját, csak 8%-uk esik vissza.

(A könyvtári csoportban csak annyiban módosulnak ezek a tendenciák, hogy mind a "klasszikus", mind a "modern" szint esetében kisebb a visszaesők aránya.)

Kimondhatjuk tehát, hogy a középiskolát követő évek magasabb szintű olvasmány-választásának legfőbb feltétele a középiskolás években kialakított legalább "klasszikus" szintű olvasás, vagyis elsősorban a magyar és külföldi klasszikusok megszerettetése, az olvasásuk iránti bensőbb igény felkeltése.

Mintasokaságunk középiskolát végzett rétegében módunk nyílt a középiskola elvégzését követő olvasási periódus vizsgálatára.

Ebben a korszakban az olvasási szintek aránya a következőképpen alakult:

Olvasási szint	Iskolai csoport	Könyvtári csoport
"Szórakoztató" szint	37,3%	20,4%
"Klasszikus" szint	21,4%	25,2%
"Modern" szint	39,1%	53,4%
Meghatározhatatlan	2,2%	1,0%
Összesen	100,0%	100,0%

A középiskolás korszakhoz képest a legjellemzőbb változást a "modern" szint arányának megnövekedése jelenti. (Az iskolai csoportban 12,1%-ról 39,1; a könyvtári csoportban 14,6%-ról 53,4%-ra.) Mindazonáltal – különösen az iskolai csoportban – a "szórakoztató" szint is megőrizte számottevő pozícióját, tehát a változás, korábbi tapasztalatainkkal egybehangzóan, főleg a "klasszikus" és a "modern" kategória egymáshoz viszonyított arányában játszódtott le.

A továbbiakban nézzük meg, hogy az egyes középiskola utáni olvasásszintek arányai hogyan változnak a válaszadók különböző csoportjaiban (ld. 25-27. táblák).

A 25. tábla adatai – a középiskolás szintekhez hasonlóan – a gimnazisták és a lányok valamivel magasabb szintű olvasását regisztrálják, bár a fiúk és a technikumosok az érettségit követő időszakban sokat behoztak hátrányukból.

25. tábla

Középiskola utáni olvasási szint

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport; végzetek: 276 fő)

	Összesen	Iskola			N e m	
		Bánki	I. László	Toldy	Fiu	Lány
"Szórakoztató"	37,3	45,7	43,5	27,9	42,0	31,7
"Klasszikus"	21,4	16,3	17,8	27,1	17,3	26,2
"Modern"	39,1	34,8	37,1	43,4	37,3	41,3
Megállapíthatatlan	2,2	3,2	1,6	1,6	3,4	0,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(Különösen a "szórakoztató" szint továbbfejlesztésében bizonyultak serényebbek az előző két rétegnél.) Ugy látszik tehát, hogy az a nivellálódási tendencia, amit az olvasásintenzitás érettségét követő változásában figyelhetünk meg, az olvasás minőségének időbeli alakulásában is fellelhető.

Az olvasásintenzitás és a középiskola utáni időszakban kialakított olvasási szint összehasonlítása lényegében az interjualanyoknak a kérdéses idejére eső intenzitási és szintbeli állapotát veti egybe (26. tábla). Az olvasás e két legfőbb ismérve között határozott összefüggést észlelünk: a "modern" szintű olvasók aránya a maximumot, a "szórakoztató" szintűeké pedig a minimumot a legrendszerebb olvasók csoportjában éri el. (A könyvtári csoportban is hasonló a helyzet.)

26. tábla

Középiskola utáni olvasási szint

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport; végzettek: 276 fő)

	Összesen	Milyen gyakran olvas könyvet		
		Rendszeresen	Kevésbé rendszeresen	Időnként
"Szórakoztató"	37,3	27,3	62,2	54,6
"Klasszikus"	21,4	23,5	20,0	13,6
"Modern"	39,1	48,1	17,8	22,7
Megállapíthatatlan	2,2	1,1	-	9,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Mig előző tapasztalataink szerint a családfő foglalkozása csak mérsékelten befolyásolja a fiatalok olvasási szintjét, addig a megkérdezettek saját foglalkozását módosító tényezőnek találtuk: a továbbtanulók között mintegy 10%-kal nagyobb a "modern" és 8%-kal kisebb a "szórakoztató" szint aránya a szellemi és fizikai dolgozókénál (ld. 27. tábla).

Megállapíthattuk azt is, hogy a könyvtári tagságnak is van szerepe az olvasási nivó kialakításában: a könyvtári tagoknak közel felét, a nem könyvtári tagoknak csak mintegy harmadát találtuk "modern" szintű olvasónak.

Az eddigiek során jobbra az egyes szinteknek az egyes olvasási korszakon belüli rétegződésével foglalkoztunk. Hátra van még annak vizsgálata, hogy milyen a megkérdezettek egyéni olvasásfejlődése, különböző olvasási korszakaik minőségi szintjei egymásutániségükben a fejlődés, a stagnálás, vagy a visszaesés jeleit mutatják-e.

27. tábla

Középiskola utáni olvasási szint

Százalékos megoszlás (Iskolai csoport; végzettek: 276 fő)

	Összesen	A kérdezett foglalkozása		
		Tovább- tanuló	Szellemi dolgozó	Fizikai dolgozó
"Szórakoztató"	37,3	30,7	38,8	38,5
"Klasszikus"	21,4	20,8	20,4	20,5
"Modern"	39,1	47,5	37,9	35,9
Megállapíthatatlan	2,2	1,0	2,9	5,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Mintánk középiskolás rétegénél nem időzünk sokat, mivel ezek a fiatalok még előtte állnak a fontos korszakhatárnak: a középiskola befejezésének. Közöttük a fejlődésmenet a következőképpen alakult:

Egyenesvonaluan fejlődött "klasszikus" szintre:	112 fő
Egyenesvonaluan fejlődött a "klasszikus" szinten keresztül "modern" szintre:	26 fő
Ugrásszerűen, a "klasszikus" szint kihagyásával fejlődött "modern" szintre:	12 fő
("Fejlődő" összesen:	150 fő)
Megrekedt "szórakoztató" ("ifjúsági") szinten:	97 fő
("Stagnáló" összesen:	97 fő)
Megállapíthatatlan:	5 fő
Összesen:	252 fő

A "fejlődő" típusba tartozó 150 fiatal 59,5%-nyi aránya jelentékenyen meghaladja a 97 "stagnáló" 38,5%-os arányszámát.

A középiskolát végzettek csoportjában az egyes fejlődéstípusokat tovább kellett finomítanunk:¹⁾

"1" típus	Egyenletesen fejlődött (a középiskola után) "modern" szintre:	62 fő
"1/a" típus	Gyorsabban fejlődött (már a középiskolában) "modern" szintre:	23 fő
"1/b" típus	A középiskola után ugrásszerűen fejlődött (a "klasszikus" szint kihagyásával) "modern" szintre:	28 fő
("Fejlődő" összesen:		113 fő)
"2" típus	"Szórakoztató" szinten maradt:	74 fő
"2/a" típus	A középiskola óta (legalábbis egyelőre) "klasszikus" szinten áll:	40 fő
("Stagnáló" összesen:		114 fő)
"3" típus	A középiskola után visszaesett (általában "klasszikus" szintről):	33 fő
("Visszaeső":		33 fő)
Megállapíthatatlan:		16 fő
Összesen:		276 fő

Megállapíthattuk, hogy az eddig is erősebbnek tapasztalt csoportok: gimnazisták, lányok, a legrendszeresebb olvasók, könyvtári tagok különösen a középiskolás korban már "modern" szintre fejlődtek ("1/a" típus) között vezetnek erősen, de nagyobb arányban képviseltették magukat a "klasszikus" szinten megállapodottak ("2/a" típus) között is. A technikumosok, a fiúk, a kevésbé rendszeresen, illetve időnként olvasók és a nem könyvtári tagok között a

¹⁾ E típusokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk a következőket: jelen esetben a fejlődés irányvonalát vizsgáljuk (s azt is csak 21-22 éves korig!), ezért a főbb fejlődéstípusok (különösen a "stagnáló") különböző értékrendű altípusokat is magukban foglalhatnak. A "2" és a "2/a" típus pl. korántsem egyenrangú: az utóbbiba tartozó fiatalok, akik a középiskola befejezése után is megmaradtak korábbi "klasszikus" szintjükön, magasabb nivót képviselnek azoknál ("2" típus), akik lényegében soha nem jutottak túl a szórakoztató olvasmányok kedvelésén. Amellett egy részük, amelyik még a következő években minden bizonnyal továbbfejlődik "modern" szintre, inkább lassabban fejlődőnek tekinthető, mint stagnálónak. De a felmérés időpontjában ez a fejlődés még nem volt észlelhető, így ahhoz a jóval nagyobb csoporthoz viszonyítva ("1", "1/a", "1/b" típus), amelyiknél a továbblépés erre az időre már megtörtént, állapotukat – a "2/a" típusba tartozókéval együtt – mégis inkább a "stagnáló" szóval tudjuk jellemezni. A "stagnálás" tehát viszonylagos fogalom jelen esetben, nem értelmezhetjük pejoratívan, de szözszerint sem: lényegében a "2" típusba tartozó fiatalok olvasmányizlése is változott, sőt fejlődött az idők folyamán, de a többiekhez viszonyítva mégis megrekedtek – egy "klasszikus" alatti szinten.

28. tábla

Milyen emlékezetes könyvélményei voltak?

(3 említésig)

(Teljes mintasokaság: 631 fő)

Szerző, cím	Említések száma
I. Shaw: Oroszlánkölyök	26
E. Knight: Légy hü magadhoz	26
M. Mitchell: Elfújta a szél	24
Tolsztoj: Háboru és béke	23
Hemingway: Akiért a harang szól	15
Gárdonyi: Egri csillagok	14
Martin du Gard: A Thibault család	11
Jókai: A kőszívű ember fiai	10
Hugo: Nyomorultak	10
T. Mann: Varázshegy	9
Dreiser: Amerikai tragédia	9
Brontë: Üvöltő szelek	7
Tolsztoj: Anna Karenina	7
Dumas: Három testőr	6
Solohov: Csendes Don	5
Dumas: Gróf Monte Cristo	5
Passuth: Esőisten siratja Mexikót	5
Sienkiewicz: Quo vadis?	5
Berkesi: Huszévesek	5
T. Mann: A Buddenbrook ház	5
Hemingway: Bucsú a fegyverektől	5
Steinbeck: Édentől keletre	4
Hemingway: Az öreg halász és a tenger	4
Hugo: A párizsi Notre Dame	4
Stendhal: Vörös és fekete	4
Szilvási: Apassionata	4
Szerb Antal: Utas és holdvilág	4
Jókai: Névtelen vár	3
Roberts: Északnyugati átjáró	3
Sienkiewicz: Keresztesek	3
Móra: Aranykoporsó	3
Hemingway: 'A folyón át a fák közé	3
Berkesi: Pisztrángok és nagyhalak	3
Berkesi: Sellő a pecsétgyűrűn	3
Maupassant: Novellák	3
Stone: Van Gogh élete	3
Gábor: Gondolatok könyve	3
Jókai: Aranyember	3
Fejes: Rozsdatemető	3
T. Mann: Mario és a varázsló	3
R. Rolland: Elvarázsolt lélek	3
Bates: Biborsivatag	3
Boulle: Hid a Kwai folyón	3
Salinger: Zabhegyező	3
Beauvoir: Mandarinok	3

"klasszikus" szintet kihagyva "modern" szintre fejlődők ("1/b" típus), a "szórakoztató" szinten megrekedtek ("2" típus) és a visszaesők ("3" típus) aránya volt a magasabb. Az egyenletesen fejlődők ("1" típus) minden csoportban közel azonos arányszámot képviseltek, kivéve az olvasásintenzitási megoszlást: a legrendszeresebb olvasók ebben a típusban is jelentős vezetésre tettek szert. Tehát azt mondhatjuk, hogy az előző csoportokban az erőteljes, de konzervens fejlődés, vagy a magasabb szinten való megállapodottság tendenciája érvényesült erősebben, míg az utóbbi csoportokban a kevésbé megalapozott fejlődés, az alacsony szinten való megrekedtség és a visszaesés jutott nagyobb szerephez.

c/ Emlékezetes könyvélmények

Olvasás-történeti fejezetünk befejezéséül ismertetjük megkérdezetteink ki-emelkedő könyvélményeit. A könyvélményekre nem közvetlenül kérdeztünk rá, hanem csak ismertetett komplex kérdésünkbe beépítve. Ennek a kérdezésmódnak megvolt az az előnye, hogy elsősorban azok említettek könyvélményt, akikben valóban maradandó emléket hagyott hátra egy-két könyv elolvasása. Ezért nem volt meglepő, hogy az 528 fős iskolai csoportból 256, a 103 fős könyvtári csoportban 41 fiatal tett csak említést ilyen könyvről. A könyvélményt említők közül egy főre átlagosan két emlékezetes olvasmány esett; 45 mű ért el legalább 3 említést (ld. 28. tábla).

Az interjúalanyok kedvelt olvasmányfajtái között első helyen a modern (mai) művek szerepeltek (ld. 14. és köv. táblák), – de emlékezetes könyvélményeik, amint azt a 28. tábla tanúsítja, még főleg a klasszikus, a szórakoztató és best-seller irodalom köréből kerültek ki.

IV. Az olvasmányok beszerzése

1. Az olvasmányok beszerzése általában

Mielőtt a könyvbeszerzés egyes színtereire (vásárlás, könyvtár stb.) külön-külön rátérnénk, talán tanulságos lesz azokat globálisan, együttthatásukban áttekinteni, hogy az egyes forrásoknak a beszerzés egész mechanizmusán belül betöltött helye kellőképpen kirajzolódhasson.

A fiataloktól megkérdeztük, hogy utolsó olvasmányukat hogyan és honnan szereztek be.

A hogyan-nak vizsgálata lényegében az olvasmányválasztás módjaira, tudatossági fokára derít fényt, arra a szellemi aktusra, amely a könyv beszerzését közvetlenül megelőzi és ami a könyvbeszerzési hely megválasztását is befolyásolja. A kapott válaszok alapján megállapíthattuk, hogy a végzősök körében, a könyvtáros, tanár, könyvesbolti eladó ajánlása, a végzettek között az előzetes érdeklődés alapján álló, tehát tudatosabb választás ("érdekli a téma", "szereti a szerzőt") a legjellemzőbb. A "szakmabeliek" ajánlásának szerepe a végzetteknel jelentősen csökkent (a végzősök 33,1%-áról 4,4%-ra) – ez elsősorban a tanári ajánlások kiesésével magyarázható. A végzettek ezt a hiányt elsősorban az előzetes érdeklődésen alapuló könyvválasztással pótolták (a középiskolások 30,4%-ával szemben 44,2%-uk említett ilyen beszerzési módot), – de nőtt a TV, film (8,4%-ról 15,3%-ra), valamint a baráti (családi) ajánlások szerepe is (15,2%-ról 19,7%-ra).

A különböző gyakorisággal olvasó csoportok indítékaiban is mutatkoztak különbségek: az olvasásintenzitás csökkenésével csökkent a tudatos könyvválasztás aránya is (40,3; 35,5; illetve az időnkénti olvasóknál: 24,6%).

Ezek előrebocsátásával nézzük meg, hogy a kérdezett fiatalok honnan szereztek be olvasmányukat, amelyeket az elmúlt héten, vagy utoljára olvastak (ld. 29. tábla).

A 29. tábla nagyjelentőségű tanulsága, hogy bár a megkérdezettek többsége még (közép- vagy főiskolai) tanuló ¹⁾ s így önálló keresettel nem rendelkezik, az utolsó olvasmányok beszerzésében első helyen mégis a vásárlás áll. Az utolsóként olvasott könyvek egynegyedét szereztek be ily módon megkérdezettjeink: 650 könyv közül 166-ot. S ha hozzászámítjuk ehhez a családtagok és az ajándékozók ²⁾ által vett könyveket (s ide tartoznak a családi könyvtárból

¹⁾ Az iskolai csoport 276 végzettje közül 101 fő tanul tovább, ez azt jelenti, hogy az iskolai csoport 528 megkérdezettje közül 353 a közép- és felsőfokon tanulók száma.

²⁾ A könyvajándékozásra a továbbiakban külön nem térünk ki. Megjegyezzük, hogy arra a kérdésünkre, hogy interjúalanyaink szoktak-e könyvet kapni ajándékba, 97% felelt "igen"-nel.

29. tábla

Az elmúlt héten (vagy utoljára) olvasott könyveket honnan szerezte be?

Százalékos megoszlás	(Iskolai csoport, 650 könyv adatai)	Középiskolai tanulmányait	
		Összesen	Most végzi Befejezte
Iskolai könyvtár	4,3	8,1	0,6
Közművelődési, szakszervezeti vagy tudományos könyvtár	20,0	22,9	17,2
Vásárolta	25,6	16,0	34,8
Családtag vásárolta	6,9	6,3	7,6
Családi könyvtárból vette elő	17,8	22,6	13,3
Baráttól kapta kölcsön	17,5	17,6	17,5
Különélő rokontól kapta kölcsön	1,9	0,8	3,0
Ajándékba kapta	5,2	5,3	5,1
Egyéb helyről	0,8	0,6	0,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

elővett könyvek is), – akkor ez a szám 361-re, az összes utolsó olvasmány 55,5%-ára emelkedik. Ezzel szemben a könyvtárból kölcsönzött könyvek összesített aránya: 24,3%. Figyelemreméltó még a baráti kölcsönzés nagy szerepe: az ily módon beszerzett olvasmányok aránya (17,5%) csaknem eléri az iskolain kívüli könyvtárakból kölcsönzött könyvek 19,7%-os arányszámát.

Felmerülhet a kérdés, hogy az említett könyvbeszerzési források milyen mértékben jelenthetik a kurrens könyvkiadás vásárlói igénybevételét. Ez a kérdés joggal érdekelheti könyvkiadásunkat, még ha válaszuk csak megközelítő lehet is. – Az előbbieken említett 361 db (55,5%-nyi) könyvet a kérdezt, vagy közvetlen környezete vásárolta, mégpedig nagyrészt – a dolog természetéből adódóan – belátható időn belül. Ebben a csoportban inkább csak a családi könyvtárból olvasott könyvek egy részét kell viszonylag régebbi vásárlás eredményének tartanunk. A másik oldalon viszont a barátoktól kölcsönzött utolsó olvasmányok között is jócskán akadhat kurrens könyvtermék – ezt több tényező is valószínűsíti ¹⁾ –, ami legalábbis kiegyensúlyozza a családi könyvtár régi

¹⁾ A megkérdezett fiatalok és baráti körük között az olvasási szokásokat illetően nem lehetnek mélyreható különbségek. Volt róla szó, hogy a baráti körben is egy alapvetően könyvolvasó réteget kell látnunk, amely izlés tekintetében sem térhet el jelentősen a megkérdezettektől, ha ezek 650 utolsó olvasmányához 114 könyvvel járulhattak hozzá. Mindebből következően a könyvek vásárlásában sem maradhatnak el nagyon interjúalanyainktól, így a barátoktól kölcsönkapott könyveken elsősorban a barátok által vásárolt könyveket kell értenünk. Mivel pedig ők is fiatalok, ezek a könyvek főként az utóbbi évek vásárlásának és nagyrészt a közelmúlt könyvkiadásának termékei.

keletű olvasmányait. Tehát erős valószínűséggel állíthatjuk, hogy a megkérdezett fiatalok utolsó olvasmányainak körülbelül 60%-át – a megkérdezettek, vagy közvetlen családi-baráti környezetük által – közelmúltban vásárolt (s ezen belül, érthető okokból, jórészt az utóbbi években kiadott) könyvek teszik ki.

Végül, szintén a 29. tábla adatai alapján megállapíthatjuk azt is, hogy a végzetek között a végzősökhöz viszonyítva csökken a könyvtári beszerzés és családi könyvtár aránya (31%-ról 17,8%-ra; illetve 22,6%-ról 13,3%-ra), a saját vásárlás aránya viszont jelentősen (16%-ról 34,9%-ra) emelkedik.

2. Könyvvásárlás

Interjúalanyainktól először is az után érdeklődtünk, hogy szoktak-e könyvet vásárolni. Kérdésünkre az iskolai csoport 86,6; a könyvtári csoport 92,3%-a válaszolt "igen"-nel ¹⁾, a következő megoszlásban (iskolai csoport):

Bánki	85,5%
I. László	90,3%
Toldy	84,3%
Középiskolás	79,0%
Végzett	93,5%
Rendszeresen olvasó	90,4%
Kevésbé rendszeresen olvasó	82,5%
Időnként olvasó	76,3%
Folyamatos könyvtári tag	84,5%
Átiratkozó	95,1%
Végleg kimaradó	91,2%
Soha nem volt könyvtári tag	82,1%

A fenti adatok alapján a következő megjegyzéseket tehetjük:

1. Mintasokaságunknak csaknem 90%-a szokott könyvet vásárolni – egy szinten az értelmiség országos vásárlási arányával.

2. A könyvvásárlás tényében a három vizsgált iskola (és 2 iskolatípus) között nincs lényeges különbség.

3. A középiskola befejezése után jelentősen megnő a vásárlók aránya, annak ellenére, hogy a végzetek 37%-a továbbra sem rendelkezik önálló keresettel.

4. Az olvasásintenzitás növekedésével nő a könyvvásárlók aránya is, tehát az a korábbi állításunk, hogy ha a könyvszakma a fiatalokat egyre intenzívebb

¹⁾ A könyvtári csoport tagjai tehát nemcsak a könyvtári tagság, hanem a könyvvásárlók arányában is vezetnek, ebből is látszik, hogy a könyvbeszerzés e két szintere nem gyengíti, hanem erősíti egymás hatását. (A kérdés árnyaltabb kifejtésével később foglalkozunk.)

olvasásra serkenti, egyben a jövő vásárlóit is neveli, itt számszerű igazolást nyert.

5. Ugy tűnik, hogy a könyvtárból kimaradók és az (elsősorban közművelődési könyvtárból tudományos könyvtárba) átiratkozók a könyvtári beszerzés csökkentését vagy megszűnését intenzívebb könyvvásárlással pótolják.

A továbbiakban a könyvvásárlóktól a vásárlás színhelyei után érdeklődtünk. Összesített eredményeinket alább közöljük:

A vásárlás színhelyei	Iskolai csoport (457 vásárló)	Könyvtári csoport (95 vásárló)
Könyvesboltban vásárol	84,9%	91,6%
Antikváriumban vásárol	33,3%	56,8%
Utcai elárusítónál vásárol	22,1%	28,4%
Munkahelyi (iskolai) könyvterjesztőnél vásárol	19,9%	21,1%
Egyéb helyen vásárol	1,5%	2,1%
Összesen	161,7% ¹⁾	200,0% ²⁾

Mig az iskolai csoportban másfél, addig a könyvtári csoportban kerekén két vásárlási színhely jut egy vásárlóra. Mindkét csoportban, de különösen a könyvtári megkérdezetteknel szembevetve a könyvesbolt nagy látogatottsága, – majdnem minden vásárló megfordul itt. Antikváriumban az iskolai csoport vásárlóinak harmada, a könyvtári csoportnak fele szokott vásárolni, az utcai elárusító és az üzemi-vállalati könyvterjesztő frekvenciája kiegyensúlyozottabb: a vásárlók egynegyede-egyötöde szerez be náluk (is) könyvet.

Az iskolatípusonkénti megoszlás nem mutatott lényeges különbséget azon kívül, hogy a technikumosok az üzemi (ill. iskolai) könyvterjesztőt nagyobb mértékben veszik igénybe, – minden más színhely látogatásában azonban (az antikváriumot is beleértve) fej-fej mellett állnak a gimnazisták és technikumosok.

A végzettek több helyről szerzik be könyveiket, mint a középiskolások: az előbbieknél egy főre 1,8; az utóbbiaknál átlagosan 1,4 színhely említése jut. A végzettek természetesen a munkahelyi könyvterjesztők igénybevételeben tesznek szert nagyobb előnyre, de az utcai elárusító és az antikvárium látogatásában is előbbre állnak.

A könyvtári tagság szerinti megoszlás azt bizonyította, hogy a kimaradók és az átíratkozók nemcsak a vásárlók arányában, de a vásárlás színhelyeinek egy főre jutó számában (1,5 és 2) is meghaladják a másik két csoportot (1,3 és 1,2).

¹⁻²⁾ Egy kérdezett több vásárlási helyszínt is megemlíthetett.

A könyvvásárlóktól megkérdeztük azt is, hogy hány éves koruk óta vásárolnak könyveket.

Az iskolai csoporton belül a középiskolát már elvégző vásárlóknak egytizede kezdett vásárolni a középiskolát megelőzőleg, fele a középiskola ideje alatt, és mintegy 40%-uk a középiskola befejezése után. A könyvtári csoportban a középiskolás korszakra még nagyobb, mintegy 60%-os arány esik.

Vásárlás kezdete	Iskolai csoport végzettjei (258 vásárló)	Könyvtári csoport (95 vásárló)
13 éves korában vagy előtte	10,8%	11,6%
14-15 éves korában	22,9%	34,7%
16-17 éves korában	26,0%	26,3%
18 éves korában vagy később	38,0%	27,4%
Nem válaszolt	2,3%	-
Összesen	100,0%	100,0%

A középiskolában eltöltött időszak tehát nemcsak az olvasás intenzitása és minőségi szintje, hanem a könyvvásárlás szempontjából is fontos, a további fejlődést megalapozó periódusnak bizonyul.

A kereset nélküli tanulók szükségszerűen bizonyos, meglehetősen szűkre szabott anyagi határok között mozoghatnak csak, de ha a könyvvásárlás – bármilyen szerény mértékű – már fiatalabb éveikben szokássukká vált, akkor később könnyebben válnak intenzív vásárlókká. A könyvszakmának e szokásszint kialakítása érdekében – mint arról már szóltunk – elsősorban közvetett uton: az olvasás és olvasmányok propagandájával kell munkálkodnia. De ez nem jelenti azt, hogy a vásárlási kedvet nem kell fejleszteni: célszerű lenne az olcsóbb sorozatok kibővítése, a könyvtárlátogatások mellett könyvesbolti látogatások, illetve egy-egy könyvesbolt és középiskola kapcsolatának megszervezése.

Többszörös tapasztalatunk már a könyvolvasás intenzitása és a könyvvásárlás ténye közötti termékeny kapcsolat, hadd toldjuk meg ezt egy újabb adalékkal: a végzetek csoportjának legrendszeresebb olvasói között a legnagyobb azok aránya, akik már a középiskola befejezése előtt megkezdték könyvvásárlásukat.

3. Családi könyvvállomány

A családi könyvvállományt két megjelenési formájában vizsgáltuk. Először azt kérdeztük meg, hogy a megkérdezett otthonában, tehát az együttélő családtagok tulajdonában vannak-e könyvek, s ha igen, kb. hány kötet. A családi könyvvállománynak ezt a formáját nevezhetjük röviden családi könyvtárnak, még ha több esetben nem is könyvtárról, csak néhány könyvről van szó. Másodszer az után érdeklődtünk, hogy a családi könyvtáron belül a megkérdezettnek vannak-e saját könyvei.

Kérdőbiztosaink minden interjualany családjában találtak könyvet, így a családi könyvtárra vonatkozó vizsgálódásaink körét leszűkíthetjük a könyvvállomány nagyságának kérdésére. Az iskolai és könyvtári csoport családi könyvtárainak nagyságrendbeli megoszlás-adatai a következők voltak:

Családi könyvtár nagysága	Iskolai csoport (528 fő)	Könyvtári csoport (103 fő)
1 - 50 kötet	6,8%	7,8%
51 - 150 kötet	21,4%	8,7%
151 - 300 kötet	33,0%	31,1%
301 - 700 kötet	24,1%	31,1%
700 kötet felett	14,7%	21,3%
Összesen	100,0%	100,0%

A legkisebb könyvvállományú családok között a technikumosok, a legmagasabb állománykategóriában a gimnazisták (a toldysták révén) aránya volt a legnagyobb. A megkérdezettek olvasásintenzitása és a családi könyvtár nagysága között csak nagyon gyenge kapcsolatot találtunk, s az is lényegében csak a legkisebb és legnagyobb állománykategóriában (az intenzívebb olvasók kedvezőbb arányszámaiban) mutatkozott meg. Ugy látszik, hogy a fiatalok olvasási gyakoriságát csak a szélsőségesen nagy vagy kicsi családi könyvtárak befolyásolják lemeérhetően, különben pedig a családi könyvtárra is az érvényes, amit a családi környezet szerepéről általában mondtunk: a középiskola végzésének ténye, valamint az iskola (és a könyvtárak) olvasás és izlésnevelő hatása mögött csak másodrendű szerepet játszik.

A könyvtári tagság és a családi könyvtár nagysága között sokkal beszédesebb a kapcsolat: akik otthon csak kevés könyvet találhattak, azok a könyvtár kitar-
több hiveinek bizonyultak, a nem könyvtári tagok pedig általában viszonylag te-
kintélyes családi könyvtárra támaszkodhattak. (Azoknak a családjában, akik soha nem voltak könyvtári tagok, csaknem 50%-os a háromszáz kötetet meghaladó családi könyvtárak aránya, míg a folyamatos könyvtári tagoknál csak

egyharmados.) Örvendetes az a tendencia, ahogy a házi és nyilvános könyvtár kiegészíti egymást, és ez lényegében azt jelenti, hogy megkérdezettjeink között nem találunk olyan számottevő réteget, amely a könyvektől elrekesztve élne.

Arra a kérdésünkre, hogy interjualanyainknak vannak-e saját könyvei, a kérdezettek mintegy 90%-a válaszolt "igen"-nel.

A saját könyvvállomány nagyságrendi megoszlása mintasokaságunk két csoportjában a következő:

Saját könyvvállomány nagysága	Iskolai csoport (528 fő)	Könyvtári csoport (103 fő)
Nincs könyve	10,6%	7,8%
1 - 20 kötet	6,1%	3,9%
21 - 50 kötet	24,4%	25,2%
51 - 100 kötet	26,3%	15,5%
101 - 200 kötet	21,0%	30,1%
200 kötet felett	11,6%	17,5%
Összesen	100,0%	100,0%

A gimnazisták a saját könyvek kötetszámában is megelőzték a technikumoso-kat, vezetésük különösen a 200 kötet feletti kategóriában volt szembetűnő.

A családi könyvtárral ellentétben a fiatalok saját könyvvállománya szoros kapcsolatban áll olvasásintenzitásukkal. A saját könyvvel nem rendelkezők aránya az időnkénti olvasóknál a legnagyobb (13,2%), és fokozatosan csökken az olvasás intenzitásának növekedésével, 11,7, illetve 9,6%-ra. Az időnkénti olvasók között a legnagyobb azok arányszáma, akiknek könyvvállománya nem haladja meg a 20 kötetet: 13,2%, a legrendszeresebben olvasók 3,9%-ával szemben. A könyvek számának emelkedésével egyre jobban előtérbe kerülnek a gyakrabban olvasók: 200 kötetten felüli saját könyvtárral már lényegében csak a legrendszeresebb olvasók rendelkeznek.

A saját állomány a könyvtári tagsággal is másfajta kapcsolatban áll, mint a közkönyvtár szerepét kiegészítő családi könyvtár: legintenzívebb könyvgyűjtőknek azok bizonyultak, akik kimaradtak a könyvtárból, vagy másikba iratkoztak. Mindkét csoport tagjai nagy többségükben egy közművelődési könyvtárt hagytak ott (és mint látni fogjuk, az átiratkozók többsége a közművelődési tudományos könyvtárral cserélte fel). Mivel a közművelődési könyvtárban megmegtörtént sokszínű és kurrens könyváramlást nem tudja pótolni sem a családi, sem a tudományos könyvtár, rátértek a könyvek intenzívebb, saját izlésüknek megfelelő gyűjtésére. Tehát elmondhatjuk, hogy legalábbis a közművelő-

dési könyvtárakból történő "lemorzsolódás" sok esetben a könyvek eladóinak dolgozik: a könyvtár elveszitheti az általa olvasónak nevelt fiatal, de az viszont a könyvesboltba - vásárlóként.

A könyvtári tagság természetesen megszűnése nélkül is ösztönözhet vásárlásra (mint arról már többször megbizonyosodtuk), míg azonban a könyvtári tagok esetében arról beszélhetünk, hogy azokhoz képest vásárolnak nagyobb arányban, akik soha nem is iratkoztak be könyvtárba - addig a "lemorzsolódók" - legalábbis mintánk esetében - a megmaradt könyvtári tagoknál is intenzívebben vásárolnak, gyűjtenek könyvet.

Végezetül azoktól a már érettségizett fiataloktól, akiknek vannak könyveik, megkérdeztük, hogy a középiskola befejezésekor jelenlegi könyvállományuk hányadrésze állt együtt. Feleleteik megoszlása a következő volt:

(Iskolai csoport: 247 fő)

Az egész	3,2%
Háromnegyede	19,0%
Fele	30,0%
Egynegyede	26,3%
Kevesebb	21,5%
<hr/>	
	100,0%

Láthatjuk, hogy alig volt olyan, akinél a könyvállomány ne gyarapodott volna valamit, az esetek csaknem 80%-ában a könyvek száma megduplázódott, meg-négyszereződött, vagy még nagyobb arányban növekedett.

Eddig általában a középiskolák tanulóira igyekeztünk felhívni a könyv-szakma figyelmét. De az imént közölt adatokból is látható, hogy a néhány éve érettségizettek rétegét sem szabad kiengedni a kézből: nem elég a jó alap lerakása, meg kell erősíteni azt és építeni is kell rá. Ez az a réteg, ahol már kezdenek beérni a korábbi befektetés gyümölcsei, de a későbbi, még nagyobb eredmények érdekében tovább is kell érlelni ezeket. Őket már nem ér-hetjük el egy intézményen keresztül, mint a diákokat az iskolában, hozzájuk, a maga közvetett csatornáin, elsősorban a könyvkiadásnak kell szólni, érdeklődésüket, izlésüket jobban figyelembe vevő témaválasztással, olcsó, jól vá-lasztott sorozatokkal.¹⁾

Amellett a propagandának is fel kell figyelnie rájuk, és néven kell szolítania ezt a korosztályt.

¹⁾ Mintasokaságunknak legalábbis egy részénél ezt a szerepet már sikerrel tölti be az "Európa zseb-könyvek" és a "Modern könyvtár" - kedvelt témaköreik, olvasmányfajtáik kapcsán többen tettek említést erről a két sorozatról. (E sorozatok egy-két kiadványa az utolsó olvasmányok között is előkelő helyen szerepelt.)

4. Könyvtári tagság

a/ A könyvtári tagság általában

Mintasokaságunk iskolai csoportjában a könyvtári tagság iránt érdeklődő kérdéseinkre adott feleletek a következő összesített eredményeket hozták:¹⁾

Egy vagy több könyvtárnak (esetleg kisebb-nagyobb megszakisításokkal) folyamatosan, jelenleg is tagja:	41,5%
Kimaradt egy vagy több könyvtárból, de tag maradt, ill. átiratkozott egy vagy több másik könyvtárba:	11,6%
Egykor könyvtári tag volt, de már nem az ("lemorzsolódók"):	21,6%
Soha nem volt könyvtári tag:	25,3%
	<hr/> 100,0%

A könyvtári tagok összesített aránya 53,1%-ot, tehát az iskolai csoportnak több, mint felét teszi ki, és a megkérdezetteknek csak egynegyede nem volt tagja sohasem (az iskolai könyvtárt leszámítva) valamilyen könyvtárnak.

A folyamatos (kimaradás nélküli) tagok arányában a technikumosok vezetnek: mintegy 50%-os arányuk mögött különösen a toldysták maradnak le a maguk 28,9%-ával. Az átiratkozás a gimnazistáknál (különösen a toldystáknál) intenzívebb és ugyancsak a gimnazisták között nagyobb azoknak aránya is, akik soha nem voltak könyvtári tagok (Toldy: 31,9%; Bánki: 17%). Ez nem meglepetés, láttuk, hogy a családi könyvtárak nagyságában a gimnazisták vezetnek és így a két típusú könyvgyűjtemény (családi és közkönyvtár) kiegészítő szerepe folytán a könyvtárakra való rászorultságuk is kisebb. A végleges kimaradás szempontjából a két iskolatípus között nem mutatkozik számottevő különbség.

A lányoknak csaknem felét kimaradás nélküli könyvtári tagnak találtuk, szemben a fiuk 38,9%-ával, a fiuknál viszont az átiratkozók aránya magasabb valamivel (13,7%, 8,9%-kal szemben).

A mostani középiskolásoknál a folyamatos könyvtári tagság, a végzősöknél az átiratkozás és a végleges kimaradás a nagyobb arányú, a középiskola befejezése után különösen az átiratkozás üteme gyorsul meg (a végzősök 3,6%-os aránya a végzeteknél 18,8%-ra emelkedett), - erre a tendenciára a későbbiekben még visszatérünk.

A tanulmányi átlag növekedésével párhuzamosan nőttek a könyvtári tagság és az átiratkozás mutatói is, a véglegesen kimaradók a legalacsonyabb átlag-kategóriákban képviselték a legnagyobb arányt.

¹⁾ Az adatok iskolai könyvtári tagságon kívül értendők.

b/ Az egyes könyvtár típusok látogatottsága,
a könyvtári „lemorzsolódás”

A 30. tábla azt mutatja be, hogy az iskolai csoport összes könyvtári tagja (középiskolás–végzett; folyamatosan tag-átiratkozó bontásban) milyen típusu könyvtárakat látogatott kérdésünk időpontjában.

30. tábla

Milyen könyvtáraknak tagja jelenleg?

Százalékos megoszlás

(Iskolai csoport: 280 könyvtári tag)

	Összesen	Közép-iskolás	Középisko-lát végzett	Folyamato-san könyv-tári tag	Átirat-kozott
Szabó Ervin kerü-leti könyvtárak	65,0	80,6	51,7	77,6	19,7
Tudományos könyv-tárak	44,3	18,6	66,2	36,1	73,8
Vállalati (szakszer-vezeti) könyvtárak	15,7	9,8	23,2	11,4	31,1
Összesen	125,0	109,0	141,1	125,1	124,6

Az összesített adatokból látható, hogy 100 főre 125 könyvtári tagság esik. A Szabó Ervin kerületi könyvtárak látogatottsága a legnagyobb arányu (65%-os), – de a tudományos könyvtárak frekvenciája is jelentős (44,3%).

A Szabó Ervin kerületi könyvtárak különösen a középiskolások és a folya-matos könyvtári tagok körében népszerűek: a végzettek és az átiratkozottak között már a tudományos könyvtárak érik el a legmagasabb százalékos arányt.

Ezt a megállapításunkat még a következőkkel egészítenénk ki:

Az iskolai csoport 114, könyvtárból végleg kimaradó fiatalja által elhagyott 127 könyvtár mintegy 80%-át a Szabó Ervin kerületi könyvtárak teszik ki, szem-ben a tudományos könyvtárak 7,1%-ával.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a 61 átiratkozott fiatal milyen típusu könyvtára-kat hagyott el és milyen típusu könyvtáraknak tagja jelenleg. E fluktuáció leg-főbb jellemzőjének a Szabó Ervin kerületi könyvtáraknak tudományos könyvtá-rakkal való felváltását találtuk. – A tudományos könyvtárak ugyanis 83,7%-os arányban váltották fel a Szabó Ervin kerületi, 10,2%-ban más tudományos és 6,1%-ban szakszervezeti könyvtárakat; a kerületi könyvtárak kimaradó tagsá-gát pedig 63,1%-ban vették át a tudományos, 21,5%-ban a szakszervezeti és csak 15,4%-ban más Szabó Ervin könyvtárak.

Az így nyert képhez tegyük még hozzá, hogy a könyvtárból (végleg és átiratkozási szándékkal) kimaradó 125 végzett fiatal 11,2%-ánál a 17., 43,3%-ánál a 18. és 35,2%-ánál az ezutáni években következett be legalábbis egyik általuk látogatott könyvtár elhagyása. Tehát a könyvtári kimaradások tulnyomó többsége (mintegy háromnegyede) a középiskola befejezésére, vagy az azt követő évekre esik, és legkritikusabb időszaknak épp a középiskola befejezésével egybeeső 18. életév bizonyult.

Megjegyezzük még, hogy az átiratkozók aránya (akik a Szabó Ervin könyvtárakat érettségi után tudományos könyvtárra felcserélők legfőbb bázisát jelentik) épp a továbbtanuló könyvtári kimaradók között a legnagyobb: 65,1%, arányuk a szellemi dolgozóknál 33,3%; a fizikai dolgozóknál pedig csak 23,5%-ot tesz ki. (Ebből következik, hogy a végleg kimaradók aránya a legutóbbi csoportnál a legnagyobb.)

Az egyes könyvtár típusok látogatottságának, valamint a könyvtári kimaradások vizsgálatát mintánk könyvtári csoportjában is elvégeztük. Az itt nyert eredmények – mivel konkrét könyvtárról van szó, s mivel ismerjük megkérdezettjeink 1963-as kölcsönzési adatait – kiegészítik előbbi megállapításainkat. A csoport 103 fiatalja közül:

Jelenleg is tagja a 11. sz. Szabó Ervin Könyvtárnak:	44,7%
Más könyvtárba iratkozott át:	36,9%
Kimaradt a 11. sz. kerületi könyvtárból és más könyvtárnak sem lett tagja:	18,4%
	<hr/> 100,0%

Azok, akik megmaradtak a 11. sz. Szabó Ervin könyvtár tagjának, de más könyvtárba is beiratkoztak, a kerületi könyvtár mellett szinte kivétel nélkül, és akik átiratkoztak egy másik könyvtárba, a kerületi könyvtár helyett tulnyomórészt ¹⁾ szintén tudományos könyvtárt ²⁾ választottak.

A tudományos könyvtárak tehát egyaránt lehetnek helyettesítői és kiegészítői is a Szabó Ervin kerületi könyvtárnak.

A kérdés ezek után az, hogy milyen tényezőknek van szerepük abban, milyen olvasási jelenségek jelzik előre azt, hogy valaki tudományos könyvtárt a Szabó Ervin mellett, vagy pedig azzal felcserélve használja. Ebben természetesen sok olyan tényező is közrejátszik, amely számokkal nem mérhető. Ezért, és a megkérdezettek kis száma miatt a válaszok értelmezésére az 1963. évi kölcsönzési adatok (a kölcsönzött könyvek száma és címe) segítségével csak kísérletet tehetünk.

¹⁾ 53 könyvtár közül csak 6 volt szakszervezeti.

²⁾ Elsősorban az Egyetemi- és az Országos Széchenyi Könyvtárt, valamint a Fővárosi Szabó Ervin (központi) Könyvtárt.

Vizsgálatunk elsőszámu eredménye az volt, hogy a kölcsönzés menyiségi mutatói nem jelezték előre a későbbi kimaradókat és átiratkozókat, ami érthető is, hiszen a könyvtárból kölcsönzött könyvek számából még az olvasásintenzitásra sem lehet kellő biztonsággal következtetni.

A kölcsönzött könyvek minősége, illetve tartalmi milyensége már jelentősebb tényező: ez kicsiben is jellemezheti az olvasók egyes csoportjait. Azt tapasztaltuk, hogy akik csak szépirodalmi könyveket kölcsönöztek 1963-ban, hűségesebbek maradtak a Szabó Ervin könyvtárhoz, mint akiknek kölcsönzöslapján nem szépirodalmi könyvek is szerepeltek: az előbbieket 55,6%-ával szemben az utóbbiaknak csak mintegy 40%-át találtuk 1967-ben a 11. sz. könyvtár tagjai között. A véglegesen kimaradók aránya e két csoportban (csak szépirodalmat és mást is kölcsönzők) lényegében azonos, az átiratkozás a nem szépirodalmi jellegű munkák 1963-as kölcsönzési intenzitásával fokozatosan nő. (A csak szépirodalmat kölcsönzőknek 27,8; a nem szépirodalmat kevésbé intenzíven kölcsönzőknek 37,7; az intenzívebben kölcsönzőknek 40,6%-a iratkozott át másik, mint láttuk, elsősorban tudományos könyvtárba, hogy nem szépirodalmi jellegű könyvigényét jobban kielégíthesse.)

A kölcsönzőket besoroltuk az olvasástörténeti fejezet során ismertetett "szórakoztató", "klasszikus" és "modern" kategóriákba is, attól függően, hogy a hazavitt olvasmányok zömükben, illetve uralkodó jellegükben milyen minőségi szintet képviseltek. Eredményeink szerint a szint emelkedésével nőtt a jelenlegi tagok (33,3; 42,6; 47,1%), és az átiratkozók aránya is (22,2; 38,3; 38,2%). Jellemző adat, hogy a legalacsonyabb ("szórakoztató") szinten kölcsönzők között volt a legnagyobb: 44,5%-os a végleg kimaradók aránya, - szemben a "klasszikus" és "modern" szintek 19,1 és 14,7%-ával.

Ugy látszik tehát, hogy a Szabó Ervin kerületi könyvtári tagságot az erősen szépirodalmi érdeklődésű olvasók adják fel legkevésbé és legkönnyebben a legalacsonyabb izlésszintű kölcsönzők válnak meg végleg a könyvtártól; a szépirodalmon kívüli érdeklődés pedig a tudományos könyvtárakba való átiratkozást mozditja elő.

Az interjualanyoknak feltettük azt a kérdést is, hogy szoktak-e kölcsönözni az iskolai könyvtárból. A következőkben – a nagyobb megbízhatóság kedvéért – a felmérésünk idején még középiskolai tanulmányait végző fiatalok válaszait közöljük az "igen" feleletek megoszlásában. (Iskolai csoport, 252 fő):

Összesen:	43,7%
Bánki:	9,0% ¹⁾
I. László:	82,5%
Toldy:	23,2%
Fiu:	36,2%
Lány:	53,2%
Rendszeresen olvas:	49,0%
Kevésbé rendszeresen olvas:	45,3%
Időnként olvas:	15,6%
Könyvtári (egyéb könyvtár!) tag:	46,5%
Nem könyvtári tag:	40,6%

Az iskolák szerinti megoszlás adatait nézve feltűnik az I. László Gimnázium nagyarányu vezető szerepe. Mivel a két gimnázium könyvtári adottságai lényegében megegyeznek²⁾, azt kell feltételeznünk, hogy az I. László könyvtára a tanulók számára vonzóbban szervezett és vezetett könyvtár.³⁾

A fent közölt adatsor bizonyítja, hogy az általában intenzívebben olvasó rétegek látogatják nagyobb mértékben az iskolai könyvtárakat is: a lányok, az egyébként is legrendszeresebb olvasók és a könyvtári tagok.

Természetesen nemcsak arról van szó, hogy a nagyobb mérvű olvasásszükséglettel együttjár az iskolai könyvtár használata, hanem arról is, hogy az iskolai könyvtár – bekapcsolódva az iskola oktató-nevelő munkájába – fejleszti is az olvasás intenzitását. Az olvasásintenzitási fejezetünkben már szóltunk erről a kapcsolatról⁴⁾, most kiegészítjük a következő adatokkal: az iskolai könyvtár látogatói között 64,6%-os a leggyakrabban, 30,9%-os a kevésbé

¹⁾ A Bánki Donát Gépipari Technikumban közép- és felsőfoku oktatás folyik. Mivel a középfoku oktatás lassan megszűnik, könyvtára – 3-4 éve – csak a felsőfoku technikumnak van, s ehhez a középiskolások csak szórványosan férhetnek hozzá.

²⁾ Mindkét iskola egy-egy tanulója kb. 17-18 iskolai-könyvtári könyv jut és mind a két könyvtár függetlenített könyvtáros vezeti.

³⁾ Ez pl. abban mutatkozik meg, hogy a könyvtáros igyekszik propagandát csinálni könyvtárának: lyukas órákat, osztályfőnöki órákat kér el és ezek keretében megismerteti a tanulókkal a könyvtár állományát, a kölcsönzés technikáját, a tizpercben beinvitálja egy kis körútnézésre a diákokat stb.

⁴⁾ Az I. László Gimnáziumban nemcsak az iskolai könyvtár használata rendkívül intenzív: a 4. tábla tanúsága szerint ennek az iskolának tanulói, ill. egykori tanulói jártak elől az olvasás gyakoriságában is.

rendszeresen és 4,5%-os a csak időnként olvasók aránya. Azok között, akik nem veszik igénybe az iskolai könyvtárt, a megfelelő arányszámok a következők: 52,2; 28,8; 19,0%. Adataink arra mutatnak, hogy az iskolai könyvtárak fejlesztése, állományuk gyarapítása, és jelentőségük növelése a középiskolai tanuló olvasásintenzitás-növelésének egyik hatékony eszköze lehetne.

Az iskolai könyvtárak a kötelező olvasmányok legkézenfekvőbb gyűjteménye is, ezért megkérdeztük kölcsönzőiktől, hogy az iskolai kötelező olvasmányokon kívül is igénybe veszik-e szolgáltatásait. Eredményeinket szintén az "igen" válaszok megoszlásában közöljük (iskolai csoport, 110 jelenlegi középiskolás):

Összesen:	74,5%
Bánki:	* ¹⁾
I. László:	83,5%
Toldy:	31,6%
Rendszeresen olvas:	77,5%
Kevésbé rendszeresen olvas:	64,4%
Időnként olvas:	* ²⁾
Könyvtári (egyéb könyvtár!) tag:	66,6%
Nem könyvtári tag:	84,0%

Láthatjuk tehát, hogy az iskolai könyvtár látogatóinak háromnegyed része kötelező olvasmányokon kívüli könyveket is kölcsönöz, mégpedig általában azok a rétegek intenzívebben, amelyek az iskolai könyvtár igénybevételében is előljártak. Kivételt képez a nem könyvtári tagok csoportja, - ők részben az iskolai könyvtárból fedezik azt a könyvszükségletet, amelyet a könyvtári tagok egyéb kölcsönkönyvtárból szereznek be.

d/ A könyvtárból kölcsönzött könyv „hatóköre”

Ennek a kérdésnek kapcsán azt vizsgáltuk meg, hogy a kérdezett fiatalok által kölcsönzött könyveket más is olvassa-e, másfelől, hogy a kérdezettek olvasnak-e mások (családtagok) által kölcsönzött könyveket.

Arra a kérdéstünkre, hogy az általuk kölcsönzött könyveket olvassák-e mások is, az iskolai csoport 280 könyvtári tagja közül 172-en (61,4%) feleltek "igen"-nel, mégpedig egyenlő arányban gimnazisták és technikumosok, végzősök és végzetek, fiuk és lányok.

Ezek után megkérdeztük az összes interjualanytól, hogy családtagjaik között vannak-e könyvtári tagok. Az iskolai csoportban 275 fiatal (52,1%) felelt

¹⁻²⁾ A válaszok kis száma miatt nem értékelhető.

igennel¹⁾, tehát csaknem ugyanannyi, amennyi a könyvtári tagok száma. (A két csoport azonban nem fedi egymást: a 275 fő közül 105 nem könyvtári tag.

Azoktól, akiknek valamelyik családtagja beiratkozott könyvtári tag, megkérdeztük, hogy szokott-e olvasni a családtagok által kölcsönzött könyvekből. A 275 fiatal közül 202 (73, 5%) válaszolt "igen"-nel, szintén egyenlő arányban végzősök és végzetek, intenzív és kevésbé intenzív olvasók. Öröndetes tény, hogy míg a könyvtári tagok 68, 8%-a; addig a nem könyvtári tagoknak 81, 0%-a veszi igénybe ezt a családi közvetítésű kölcsönzést.

Összefoglalva vizsgálatunk legfontosabb eredményeit, a következőket mondhatjuk.

A középiskolás és a néhány évvel ezelőtt végzett fiatalokból álló mintasokaságunkban olyan réteggel ismerkedtünk meg, amelynek minden tagja könyv-olvasó. Ez felmérésünk legfőbb tanulsága. Adatainkból megállapíthattuk, hogy a középiskola befejezését követő néhány évet az egyes csoportok közötti olvasásintenzitásbeli különbségek kiegyenlítődése, általában az olvasás minőségi szintjének emelkedése, a könyvvásárlás szélesebb körben való elterjedése és a Szabó Ervin könyvtárak tudományos könyvtárakkal való felcserélése jellemzi.

Mintasokaságunk könyvvel-olvasással való kapcsolatának legfőbb meghatározóját a középiskola végzésének, illetve elvégzésének tényében kell keresnünk, és a középiskola befejezése után lejátszódó változások pozitív, illetve negatív volta lényegében a középiskolás évek alapozó munkája során dől el. Ebből következtet az a megállapításunk, hogy a könyvszakmának lényegesen nagyobb figyelmet kell fordítania a középiskolás fiatalokra, ami elsősorban egy eddiginél intenzívebb és e réteghez szóló olvasás- és olvasmánypropagandát jelent.

¹⁾ A végzősök és végzetek, rendszeresen és kevésbé intenzíven olvasók, a különböző nagyságú családi könyvállománnyal rendelkezők családjában kb. egyenlő arányban fordulnak elő könyvtári tagok.

A KTTK Piackutató Csoport eddig elkészült jelentősebb munkái

Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Egy reprezentatív közvéleménykutatás eredményei. (1964.) 142 l. (Sokszorosítva)

Könyvsátrak közönsége az ünnepi könyvhéten. 1964. 53 l. (Sokszorosítva)

Karácsonyi könyvajándékok és kiválasztásuk. 1965. 55 l. (Gépelve)

Zsebkönyvek és könyvvásárlók. 1966. 22 l. (Gépelve)

Az üzemi könyvterjesztés és vásárlói. 1966. 19 l. (Gépelve)

A téli könyvvásárai propaganda hatásvizsgálata. 1967. 29 l. (Gépelve)

Közvéleménykutatás a TV-előfizetők körében megszervezett postai rendelési akcióról. 1967. 28 l. (Gépelve)

A munkások és a könyv. Egy nagyüzem (Ganz-Mávag) munkásainak olvasási és művelődési szokásai. (1967.) 62 l. (Sokszorosítva)

Érdeklődni lehet:

KTTK Piackutató Csoport, Bp. V., Deák F. u. 15.

Telefonszám: 187-502

Postai uton: Bp. V., Pf. 621.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1973 FEB 14

